

ŽURNALISTŲ ETIKOS
INSPEKTORIAUS TARNYBOS
2019 METŲ VEIKLOS
ATASKAITA

2020 03 31 NR. V3 – 60
Vilnius

TURINYS

IŽANGINIS ŽODIS	3
I ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIAUS TARNYBOS PROFILIS	5
II VEIKLA IR REZULTATAI	7
2.1 SKUNDŲ CHARAKTERISTIKA	7
2.2 NUSTATYTŲ PAŽEIDIMŲ ANALIZĖ	15
2.3 KONSULTAVIMAS IR INFORMAVIMAS	24
2.4 VIEŠOSIOS INFORMACIJOS STEBĖSENA (MONITORINGAS).....	28
2.5 NEPILNAMEČIŲ APSAUGA IR PAŽEIDIMŲ PREVENCIJA.....	32
2.6 EKSPERTINIS VERTINIMAS.....	35
III TARPINSTITUCINIS BENDRADARBIAVIMAS	38

IŽANGA

Ataskaitos pateikimo data sutampa su visą pasaulį apėmusiu iššūkiu, kai valstybei tenka kovoti su mirtina grėsme ir atrodytų, kad žmogaus teisių apsauga nėra pirmaeilis dalykas. Džiugina tai, kad žiniasklaida (taip pat ir socialinė medija) šios mirtinai pavojingos krizės akivaizdoje rodo sugebėjimą susitelkti kovoje ne tik su epidemiologinėmis grėsmėmis, bet ir su galimais žmogaus teisių pažeidimais. Tai puikus pavyzdys, dar kartą įrodantis, kad laisvas žodis ir informacijos laisvė yra ypatingos svarbos vertybės, užtikrinančios demokratinės visuomenės klestėjimą ir plėtrą net baisiausių sukrėtimų akivaizdoje. Tačiau saviraiška turi ir savo kainą. Neseniai į Tarnybą kreipėsi vaikas. Jis socialinėje erdvėje, žalojamas ne rykšte, o žodžiu. Vaiko šauksmas verčia susimąstyti apie saviraiškos grimasas. Viešai skelbiant informaciją mums visiems svarbu neužmiršti, kad laisvas žodis tai vertybė, o ne šaltasis, bausti skirtas ginklas.

Bendra pasaulinė tendencija, kai faktiškai visas turinys nepamatuojamais šuoliais, o gal derėtų sakyti gigabaitais, keliasi į internetą, akivaizdžiai stebima ir mūsų šalyje. Ir šiandien galima drąsiai teigti, kad mes nė nenučiuokiamo koku pagreičiu ši transformacija vyksta. Nuolat atsiranda nauji socialiniai tinklai, kurių vartotojų kiekis viršija 500 mln. – pavyzdžiui, *TikTok*, ir visąlaik auga.

Skaičiuoju penktuosius savo kadencijos metus. Lygiai tiek beldžiau į Lietuvos Respublikos Seimo ir Vyriausybės duris prašydama didinti Tarnybos asignavimus, kurie plečiantis funkcijoms nesikeitė jau dešimtmetį. Galbūt tai bausmė...? Didėjant skundų skaičiui ir nekintant Tarnybos finansavimui vadovui tenka nelengvas uždavinys: ne tik užtikrinti pagrindinių funkcijų vykdymą, bet ir išsaugoti darbuotojus. Tarnautojų nemotyvuoja bevaisės pastangos pasirūpinti tinkamu finansavimu. Nekintančių asignavimų rezultatas – prarasti išugdyti darbuotojai ir iššūkis užtikrinant dar 1996 metais įstatymų leidėjo pavestų uždavinių įgyvendinimą.

Per pastaruosius penkerius metus skundų skaičius išaugo beveik dvigubai. Penktus metus iš eilės didėjanti skundų skaičiaus kreivė ne tik nieko nestebina, bet ir sukuria nuolatinės skubos įtampą bei kelia pastovius profesinius iššūkius. 2019 metais pradėjome skinti antrųjų metų su Bendruoju duomenų apsaugos reglamentu vaisius: vis daugiau asmenų siekia ne garbės ir orumo, privatumo gynimo Tarnyboje, asmenims vis labiau rūpi duomenų apsauga – tai radikalus lūžis žmonių sąmonėje ginant neturtines teises.

Teikiu paskutinę savo kadencijos ataskaitą. Tarnyba – akivaizdus pavyzdys, kai su mažais asignavimais ir nepakankamais žmogiškaisiais resursais pasiekiami išpūdingų rezultatų. Dėkoju visai Tarnybos komandai už nuoširdų darbą ir už tai, kad viliojami lengvesnio duonos kąsnio nepasidavėte ir dirbate savo valstybei!

*Žurnalistų etikos inspektorė
Gražina Ramanauskaitė*

I ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIAUS TARNYBOS PROFILIS

Žurnalistų etikos inspektorius – valstybės pareigūnas, kuris prižiūri, kaip įgyvendinamos Visuomenės informavimo bei Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymų nuostatos. Nuosekliai stiprėja žurnalistų etikos inspektoriaus įgaliojimai asmens duomenų apsaugos srityje – nuo 2018 m. gegužės 25 d. inspektorius pagal savo kompetenciją tapo viena iš Bendrojo duomenų apsaugos reglamento (toliau – Reglamentas) taikymo priežiūros institucijų Lietuvoje, o nuo 2019 m. lapkričio mėn. jam priskirta nauja funkcija – įgyvendinti 1981 m. sausio 28 d. Strasbūre sudarytos Konvencijos dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu (ETS Nr. 108) ir jos protokolų nuostatas, kai asmens duomenys tvarkomi žurnalistikos tikslais ir akademinės, meninės ar literatūrinės saviraiškos tikslais.

Žurnalistų etikos inspektoriaus veiklą užtikrina Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba (toliau – ir Tarnyba), kurios strateginis tikslas – žmogaus teisių apsauga visuomenės informavimo priemonėse.

Tarnybos misija – užtikrinti, kad visuomenės informavimo srityje būtų gerbiama žmogaus teisės ir laisvės, ugdyti kritišką požiūrį į visuomenės informavimo procesus, kelti žmogaus teisių suvokimą visuomenėje, skatinti viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų atsakomybę.

Pagrindinė žurnalistų etikos inspektoriaus funkcija yra nagrinėti suinteresuotų asmenų skundus dėl visuomenės informavimo priemonėse pažeistos jų garbės ir orumo, teisės į privataus gyvenimo apsaugą, taip pat duomenų subjektų pagal Reglamentą pateiktus skundus dėl asmens duomenų tvarkymo žurnalistikos, akademinės, meninės ar literatūrinės saviraiškos tikslais.

Be pagrindinės skundų nagrinėjimo ir pažeidimų tyrimo funkcijos, žurnalistų etikos inspektorius vykdo ir eilę kitų funkcijų: vertina, kaip informuojant

visuomenę yra laikomasi pagrindinių visuomenės informavimo principų, atlieka viešosios informacijos visuomenės informavimo priemonėse (išskyrus radiją ir televiziją) stebėseną, ekspertinį paskelbtos viešosios informacijos vertinimą dėl nesantaikos skatinimo įvairiais pagrindais, priskiria visuomenės informavimo priemones ar jų turinį erotinio, pornografinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms.

Tarnyba yra vienintelė institucija Lietuvoje paskyrusi savo atstovą nacionaliniu kontaktiniu asmeniu, tiesiogiai bendradarbiaujančiu su didžiosiomis IT kompanijomis (*Facebook, Microsoft, Twitter ir Youtube*) kovojant su neapykantą kurstančia kalba (angl. *hate speech*) internete.

II VEIKLA IR REZULTATAI

2.1 SKUNDŲ CHARAKTERISTIKA

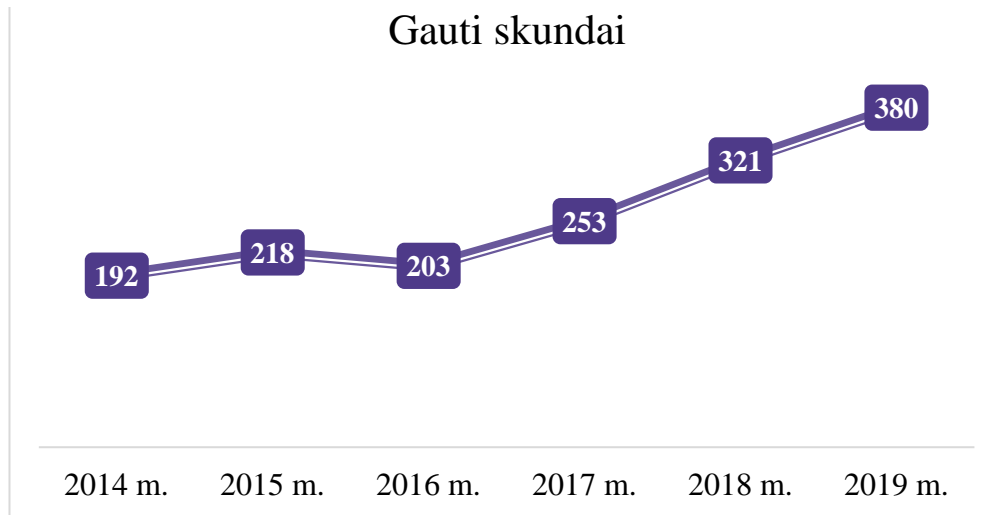
Pagal Visuomenės informavimo įstatymą žurnalistų etikos inspektorius prižiūri iš esmės visos viešosios informacijos skleidimą visuomenės informavimo priemonėse nepriklausomai nuo to, kas yra jos rengėjas (skleidėjas).

Skundų dėl visuomenės informavimą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimų nagrinėjimas ir pažeidimų tyrimas sudaro pagrindinę Tarnybos veiklos dalį. Į žurnalistų etikos inspektorių asmenys kreipiasi su skundais dėl atitinkamų Visuomenės informavimo įstatymo, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo, Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo, Reglamento (ES) 2016/679, Administracinių nusižengimų kodekso nuostatų pažeidimų.

Fiksuoti rekordus Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos veikloje tapo įprasta. Rekordiniai buvo 2018 metų veiklos rezultatai. Apžvelgiant 2019 metų veiklą, akivaizdu, gautų skundų skaičius pasiekė naujas aukštumas – gauta 380 skundų. (palyginimui 2018 m. – 321, 2017 m. – 253, 2016 m. – 203). Skundų skaičius, lyginant su 2018 metais, padidėjo dar 16 proc., todėl jau ankstesniais metais

ženkliai išaugęs Tarnybos teisininkų darbo krūvis tapo nepakeliamas. Didėjantis pareiškėjų, ginančių savo asmenines neturtines teises Tarnyboje, skaičius rodo aukštą visuomenės teisinį sąmoningumą, o kartu ir pasitikėjimą Tarnyba, kaip žmogaus teisių gynimo institucija. Kelerius metus iš eilės stebima sparčiai auganti skundų dinamika leidžia teigti, jog visuomenė atrado Tarnybą, kaip efektyvų, kvalifikuotą, nemokamą ir alternatyvų nacionaliniams teismams visuomenės informavimo priemonėse pažeistų žmogaus teisių gynimo būdą.

1 diagrama

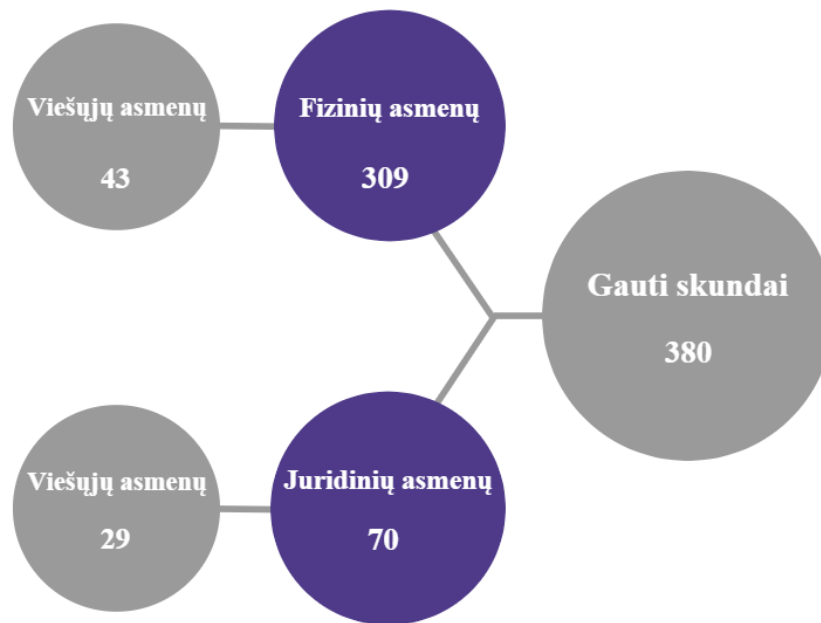

Daugiausia skundų – 309 pateikė fiziniai asmenys, iš jų 43 skundai pateikti viešųjų fizinių asmenų (2018 m. – 37 viešųjų fizinių asmenų skundai, 2017 m. – 28, 2016 metais – 24 skundai).

Ataskaitiniu laikotarpiu dar aktyviau nei praėjusiais metais savo pažeistų teisių gynybos kreipdamiesi į Tarnybą siekė ir juridiniai asmenys. 2019 metais gauta jau 70 juridinių asmenų skundų, tarp kurių 29 skundus teikė viešieji juridiniai asmenys. Palyginimui – 2018 metais kreipėsi 56 juridiniai asmenys, iš kurių net 41 skundą teikė viešieji juridiniai asmenys, 2017 metais kreipėsi 21 juridinis asmuo, iš kurių 16 – viešieji.

Skundą žurnalistų etikos inspektoriui turi teisę pateikti kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo, jeigu mano, kad buvo padarytas visuomenės informavimo sritį reglamentuojančių įstatymų ar kitų teisės aktų, kurių priežiūrą įgyvendina žurnalistų etikos inspektorius, nuostatų pažeidimas.

Tarnybai pagal kompetenciją nagrinėti skundus ar pranešimus persiunčia ir kitos institucijos. Ataskaitiniu laikotarpiu kitos institucijos į Tarnybą persiūsdamos skundus ir pranešimus kreipėsi 157 kartus. Iš jų 38 pranešimus pateikė Ryšių reguliavimo tarnyba per Karštąją liniją dėl internete skelbiamo galimai neteisėto turinio viešosios informacijos.

Pagal Lietuvoje galiojančią teisinį reguliavimą žurnalistų etikos inspektoriumi yra paskirta asmens duomenų tvarkymo priežiūros institucijos funkcija. Nuo 2018 m. gegužės 25 d. visoje Europos Sąjungoje pradėjus taikyti Reglamentą (ES) 2016/679 žurnalistų etikos inspektorius tapo viena iš šio reglamento taikymo priežiūros institucijų Lietuvoje, kai asmens duomenys tvarkomi žurnalistikos tikslais ir akademinės, meninės ar literatūrinės saviraiškos tikslais. Kai asmens duomenys tvarkomi minėtais tikslais, žurnalistų etikos inspektorius stebi ir užtikrina, kad būtų taikomi Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo ir Reglamento (ES) 2016/679 reikalavimai.

Lietuvoje veikia dvi duomenų tvarkymo priežiūros institucijas – Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija (toliau – VDAI) ir žurnalistų etikos inspektorius. Pastebime, kad visuomenei vis dar trūksta informacijos apie šių institucijų kompetencijų atribojimą, nes dauguma duomenų subjektų pirmiausia kreipiasi į VDAI, kuri vėliau persiunčia gautus skundus pagal kompetenciją nagrinėti žurnalistų etikos inspektoriumi. 2019 metais asmenys daugiausiai skundėsi dėl teisės į asmens duomenų apsaugą. Iš viso per ataskaitinį laikotarpį Tarnyba dėl galimo asmens duomenų tvarkymo pažeidimo gavo net 133 skundus. Iš jų 82 skundus Tarnybai nagrinėti pagal kompetenciją persiuntė VDAI. 2018 metais dėl galimo asmens duomenų tvarkymo pažeidimo buvo gauti 69 skundai, iš jų

54 skundus persiuntė VDAI. Tai buvo net 3 kartus daugiau nei 2017 metais, kuomet VDAI persiuntė tik 18 skundų.

Panašus skundų skaičius gaunamas tiek dėl tradicinėje žiniasklaidoje, tiek dėl socialiniuose tinkluose įžvelgiamo neteisėto asmens duomenų tvarkymo. Vis dėlto tradicinėse visuomenės informavimo priemonėse duomenys dažniausiai, nors ne visada, tvarkomi siekiant patenkinti viešąjį interesą, o socialiniuose tinkluose neretai bandoma viešumu atgauti skolą ar paviešinti netinkamai automobilį pasistačiusį asmenį, kitaip tariant, nubausti viešumu. Tiesa, vienu atveju socialinio tinklo *Facebook* paskyroje paskelbus asmens duomenis (balsą) pripažintas teisėtas ir pagrįstas visuomenės interesas tokią informaciją žinoti. Per ataskaitinį laikotarpį sumažėjo skundų, kuriais siekiama pasinaudoti teise būti pamištam, gauti tik 4 skundai (2018 ir 2017 metais dėl šios teisės buvo gauta po 7 skundus). Tačiau padaugėjo skundų dėl nebenaudojamų socialinių tinklų paskyrų (pvz., klase.lt), pasenusios, neatnaujintos informacijos apie įmonių vadovus (pvz., spec.lt, geltoni.lt) bei jų asmens duomenų skelbimo (pvz., www.rekvizitai.lt, www.abalt.lt). Vienas iš visai netradicinių atvejų buvo asmens duomenų paskelbimas socialiniame tinkle *Instagram* istorijos formate. Tokius atvejus be padarytų ekrano nuotraukų sunku patikrinti, kadangi dėl platformos formato informacija išnyksta po 24 valandų. Pirmą kartą gautas skundas dėl teisėto asmens duomenų tvarkymo trumpametražiame filme. Taip pat žymiai padaugėjo ir apskritai tik 2019 m. pirmą kartą kreiptasi dėl duomenų rinkimo žurnalistikos tikslu. Visais atvejais rinkta informacija nebuvo paskelbta. Padaugėjo ir skundų, kai asmenys skundžiasi ne dėl savo, o dėl kitų asmenų duomenų tvarkymo. Tokiais atvejais dažniausia skundžiasi juridiniai asmenys dėl savo darbuotojų ar klientų, pacientų duomenų paskelbimo.

Asmenų skundų dėl duomenų tvarkymo pažeidimų skaičiaus didėjimo tendencija stebima jau ne pirmus metus, o Reglamento (ES) 2016/679 įsigaliojimas ženkliai padidino asmens duomenų subjektų ryžtą veiksmingai ginti savo teisę į duomenų apsaugą. Atsižvelgiant į drastišką skundų dėl duomenų apsaugos dinamiką, išaugusį visuomenės dėmesį šiai sričiai, akivaizdu, kad darbo krūvis šioje srityje išaugo keturis kartus ir sudarė didelį iššūkį Tarnybai, nes kaip ir pasirengimui asmens duomenų apsaugos reformai, taip ir jos įgyvendinimui Tarnyba iki šiol negavo jokio finansavimo. Todėl užtikrinti ir išlaikyti aukštą asmens duomenų apsaugos lygį yra nemenkas iššūkis.

Nuo 2018 m. gegužės 25 d. žurnalistų etikos inspektorius pagal savo kompetenciją įgijo naujus, platesnius įgaliojimus duomenų apsaugos srityje – nagrinėti duomenų subjektų pagal Reglamentą (ES) 2016/679 pateiktus skundus, už grubiausius pažeidimus taikyti sankcijas.

Priešingai nei 2018 metais (ir ankstesniais metais), kuomet asmenys daugiausiai skundėsi dėl savo garbės ir orumo pažeidimų visuomenės informavimo priemonėse, 2019 metais aktyviausiai siekta teisės į asmens duomenų apsaugą gynybos, gauti 133 skundai. Garbės ir orumo gynybos asmenys siekė 113 kartų,

dėl šios asmeninės neturtinės teisės 2018 metais gauti 103 skundai. 2017 metais – 83 skundai, 2016 metais – 68 skundai.

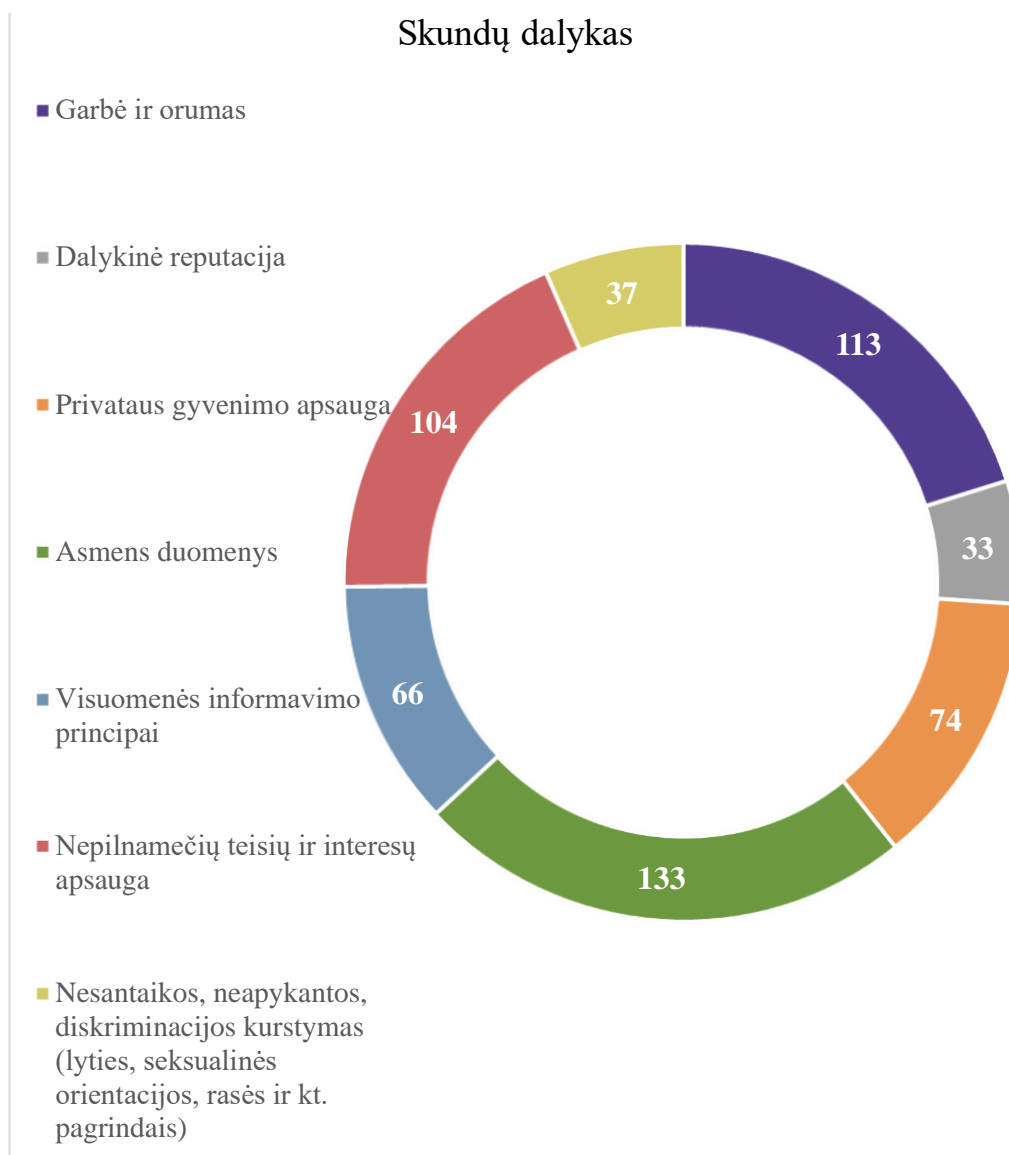
Teisę į savo privataus gyvenimo apsaugą pateikdami skundus žurnalistų etikos inspektoriui gynė 74 žmonės. Tai ženkliai daugiau palyginti su praėjusiu ataskaitiniu laikotarpiu. 2018 metais dėl privatumo apsaugos gauti 53 skundai. Tai sudarė beveik 2 kartus daugiau skundų lyginant su 2017 metais, kuomet gauti 29 atitinkami skundai. 2016 metais tokių skundų buvo 36.

Nors pagal Visuomenės informavimo įstatyme įtvirtintą teisinį reguliavimą žurnalistų etikos inspektorius neturi galimybės konstatuoti juridinio asmens dalykinės reputacijos pažeidimo, 33 skundai per ataskaitinį laikotarpį gauti siekiant apginti juridinio asmens dalykinę reputaciją. 2018 metais gauti 39 skundai, tai buvo beveik dvigubai daugiau lyginant su 2017 metais, per kuriuos gauti 20 skundų dėl galimai pažeistos asmenų dalykinės reputacijos.

Nepaisant ir 2019 metais stebimos skundų didėjimo dinamikos, atvejų, kai asmenys kreipėsi į Tarnybą dėl žiniasklaidoje pažeistų pagrindinių visuomenės informavimo principų (viešoji informacija visuomenės informavimo priemonėse turi būti pateikiama teisingai, tiksliai ir nešališkai, turi būti užtikrinama nuomonių įvairovė, atsakymo teisė, pagarba žmogui, etiškas ir sąžiningas nuomonių reiškimas), skaičius išliko beveik nepakitęs – gauti 66 skundai. 2018 metais pagrindinių visuomenės informavimo principų pažeidimo klausimas keltas 69 skunduose. 2017 metais Tarnyba išnagrinėjo 41 tokį skundą. Dėl nekaltumo prezumpcijos pažeidimo gauti 4 skundai.

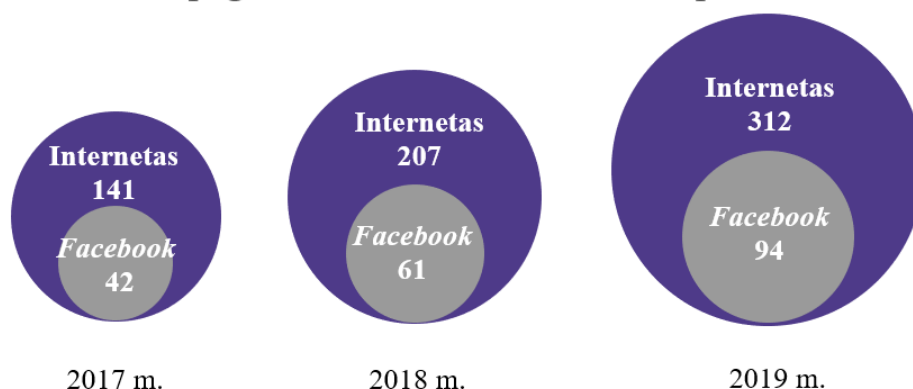
Lyginant su praėjusiu laikotarpiu, 2019 metais Tarnyba gavo ženkliai daugiau skundų dėl galimai pažeistų Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatų. Gauti 104 skundai. 2017 metais – 75 skundai, pagal kuriuos atliktas viešosios informacijos vertinimas nepilnamečių apsaugos aspektu, 2018 metais tokių skundų gauta 68.

37 skundai gauti dėl nesantaikos, diskriminacijos ar neapykantos kurstymo lyties, socialinės padėties, rasės ir kitais pagrindais.

2019 metais, kaip ir praėjusiu ataskaitiniu laikotarpiu, daugiausia skundų gauta dėl internete paskleistos informacijos – 312, iš jų 94 skundai dėl socialiniame tinkle *Facebook* paskelbtos informacijos, 14 skundų gauta dėl kitų socialinių tinklų (*Youtube, Instagram*), 1 skundas gautas dėl atsiliepimų *Google* sistemoje. 2018 metais šie rodikliai atitinkamai sudarė: 207 skundai dėl internete paskelbtos informacijos, iš jų 61 skundas dėl socialiniame tinkle *Facebook* paskelbtų duomenų, 8 skundai gauti dėl kitų socialinių tinklų (*Youtube, LinkedIn, Instagram*). 2017 metais: 141 skundas gautas dėl internete paskelbtos informacijos, iš jų 42 skundai dėl *Facebook*, 2 skundai dėl kitų socialinių tinklų.

Skundai pagal visuomenės informavimo priemones

Palyginti su praėjusiu ataskaitiniu laikotarpiu, 2019 metais sumažėjo gautų skundų skaičius dėl spaudoje paskelbtos informacijos. 2019 metais gauti 45 skundai, 2018 metais – 57 skundai, 2017 metais – 60 skundų. Jau kelerius metus iš eilės aktyviausiai neturtinių teisių gynbos siekiama dėl nacionalinio laikraščio „Lietuvos rytas“. Dėl „Lietuvos ryte“ paskelbtos informacijos pernai gauti 8 skundai (2018 m. – 10 skundų). Neįprastai skundų gausa pasižymėjo regioninė spauda. Dėl laikraščio „Merkio kraštas“ gauti 6 skundai, dėl „Radviliškio krašto“ kreiptasi 3 kartus. Laikraščiai, dėl kurių gauti pavieniai skundai, „Kupiškėnų mintys“, „Švyturys“, „Plungės žinios“, „Anykšta“, „Panevėžio kraštas“, „Alio, Raseiniai“, „Lietuvos aidas“, „Mūsų Ignalina“, „Klaipėda“, „Kauno diena“, „Elektrėnų kronika“, „Bičiulis“, „Panevėžio rytas“, „Rokiškio sirena“, „Šalčios žinios“, „Šiaulių kraštas“.

Vienas skundas gautas dėl duomenų rinkimo rengiant žinyną „Kas yra kas Lietuvoje“. Taip pat kartą kreiptasi dėl knygos „Ir saugok mus nuo pikto...“ bei žurnalo „Pozicija“ vertinimo.

2019 metais vėl išaugo skundų skaičius dėl televizijos programose paskelbtos informacijos – gauti 46 skundai. Per 2018 metus tokių skundų Tarnyboje gauta 37, o 2017 m. – 43. Dauguma skundų, kaip ir 2018 metais, yra dėl komercinių transliuotojų programų turinio. 2019 metais dėl komercinių televizijų programų gauti 33 skundai (TV3 televizija, TV6, TV8, LNK TV, Info TV, Lietuvos ryto televizija, Init TV). 2018 metais gauti 34 skundai. Ataskaitiniu laikotarpiu ženkliai padaugėjo skundų dėl nacionalinio transliuotojo LRT programose paskleistos informacijos, jų gauta net 13, o 2018 metais buvo pateikti 3 skundai. Ataskaitiniais metais daugiausia skundų gauta dėl nacionalinio transliuotojo programos „Spalvos. Gėjai tėčiai“ – 5 skundai. Tiek pat skundų gauta dėl nacionalinio transliuotojo programose pristatytų LRT tyrimų.

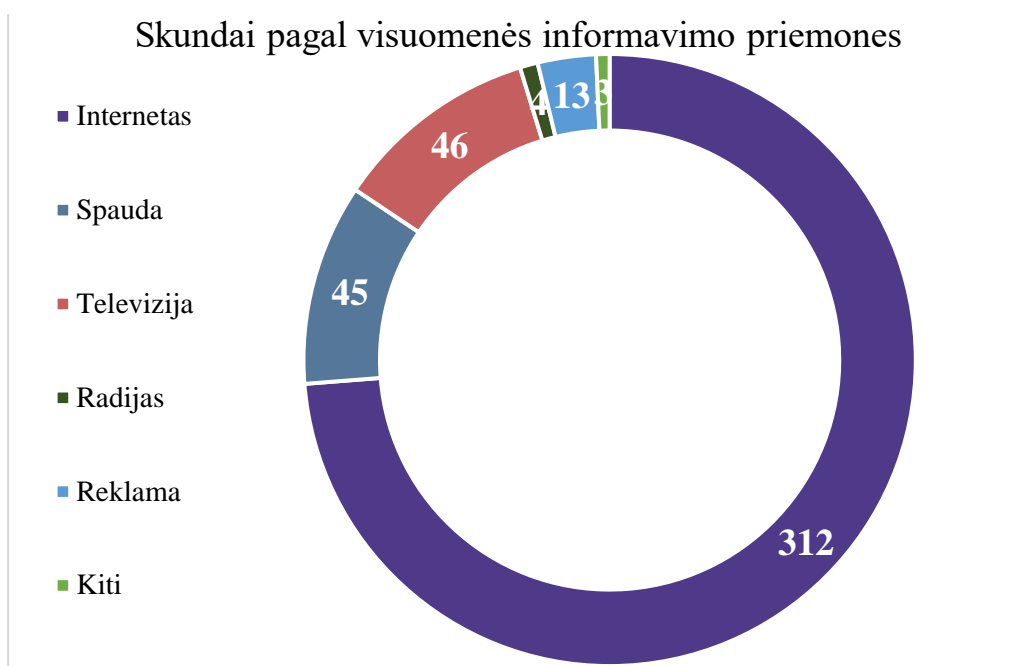
2 skundai gauti dėl televizijos programose platinamose internete skelbiamos informacijos.

4 skundai gauti dėl radijo programose paskleistos informacijos įvertinimo. 2018 metais gauti 2 skundai.

Vieną kartą kreiptasi dėl trumpametražio dokumentinio filmo vertinimo.

Nors Tarnyba nėra reklamos priežiūros institucija, tačiau per 2019 metus žurnalistų etikos inspektorius 13 kartų pagal kompetenciją dėl Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pažeidimų, vertino reklamose (daugiausia išorinėse lauko reklamose) paskelbtą turinį. 2018 metais šie vertinimai atlikti 7 kartus. 2019 metais dažniausiai keltas klausimas dėl baimę ir siaubą keliančios informacijos, pažeidžiančios Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatas, sklaidos.

4 diagrama

Analizuojant Tarnyboje gautus skundus pagal konkrečias informacinės visuomenės informavimo priemones, kaip ir 2018 metais, daugiausia skundų gauta dėl naujienų portalo Delfi.lt veiklos – 26 skundai, 2018 metais gautas 31 skundas. Lrytas.lt ir 15min.lt buvo skundžiami atitinkamai 23 ir 22 kartus. Dvigubai mažiau skundų gauta dėl interneto portalų lrt.lt (12) ir alfa.lt (11) veiklos. Žmonės kritiškai vertino ir skundus teikė taip pat ir dėl kituose interneto portaluose skelbiamos informacijos: rekvizitai.lt, skundziu.lt, kauno.diena.lt, tv3.lt, etaplius.lt, laisvaslaikrastis.lt, klaipeda.diena.lt, pincetas.lt, ldiena.lt, agroeta.lt, 20min.lt, anyksta.lt, radviliskiokrastas.lt, bukimevieningi.lt, klaipeda.lt, sputniknews.lt, minfo.lt, cargonews.lt ir kt.

2019 metais skundai pateikti dėl 288 publikacijų, 241 socialinio tinklo Facebook įrašų, 48 televizijos programų, 5 radijo programų, taip pat 26 vaizdo įrašų, paskelbtų skirtinguose socialiniuose tinkluose.

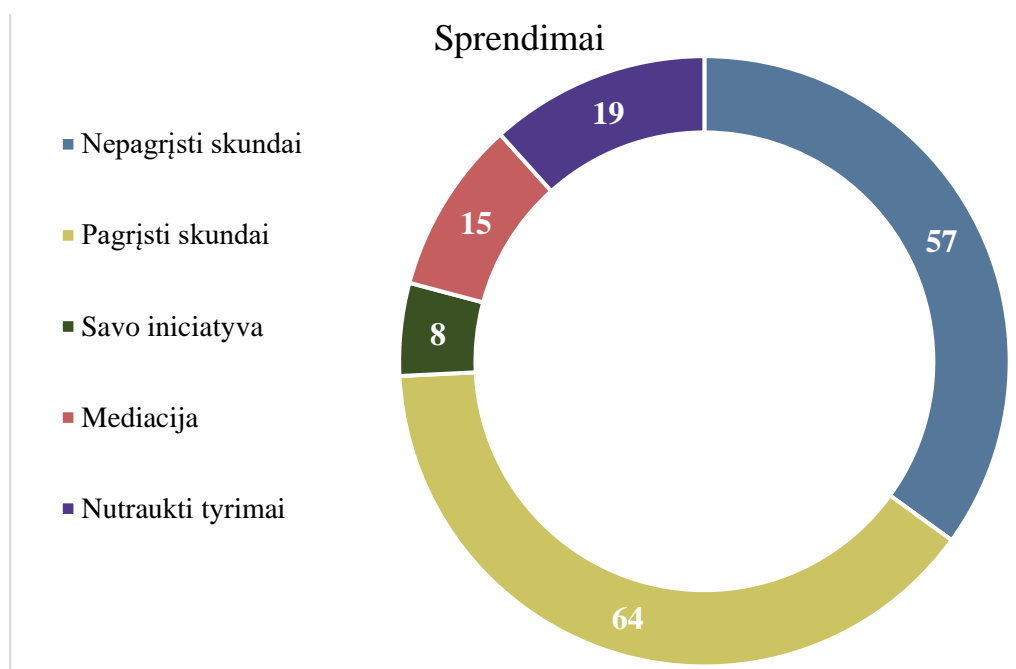
2.2 NUSTATYTŲ PAŽEIDIMŲ ANALIZĖ

2019 metais žurnalistų etikos inspektorius priėmė 234 sprendimus. Tai 12 proc. daugiau palyginti su 2018 metais priimtais 207 sprendimais ir 26 proc. daugiau nei 2017 metais, kai buvo priimti 178 sprendimai.

Iš visų 2019 metais ištirtų pareiškėjų skundų 64 skundai pripažinti pagrįstais arba jų pagrįstumas patvirtintas iš dalies. 57 pareiškėjų skundai pripažinti nepagrįstais. 2019 metais žurnalistų etikos inspektorius savo iniciatyva pradėjo 8 tyrimus.

Per ataskaitinį laikotarpį priimti 34 sprendimai nutraukti tyrimą, iš jų 15 dėl pritaikytos mediacijos ir Tarnybos dėka pasiekto taikaus susitarimo. 2018 metais šiuo pagrindu nutrauktų tyrimų buvo 13. 2019 metais 72 atvejais atsisakyta nagrinėti pareiškėjų skundus, dar 8 skundai atmesti vadovaujantis Visuomenės informavimo įstatyme ir Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme įtvirtintais pagrindais. Pagrindinės tokių sprendimų priežastys: pareiškėjas atsisako skundo, prašomas jo nepatikslinka, neįmanoma pradėti skundo tyrimo dėl duomenų trūkumo, kreipiasi netinkamas subjektas, tyrimas nepriklauso žurnalistų etikos inspektoriaus kompetencijai, suėjusi senatis, dėl skundo ar jo dalies dalyko yra pradėtas ikiteisminis tyrimas.

5 diagrama

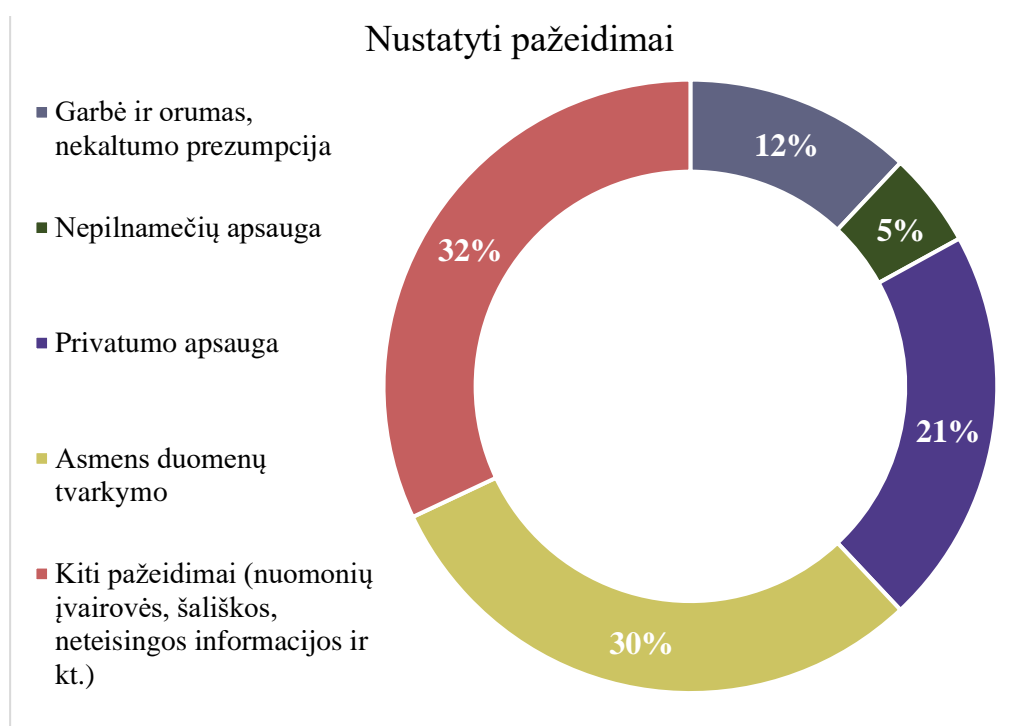
Analizuojant per ataskaitinį laikotarpį nustatytus visuomenės informavimo sritį reglamentuojančių teisės aktų pažeidimus, teisės į privataus gyvenimo apsaugą pažeidimų skaičius išlieka panašus kaip ir ankstesniais metais. 2019 metais nustatytas 21 privataus gyvenimo pažeidimas, 2018 metais konstatuoti 23 privataus gyvenimo pažeidimai (2017 m. konstatuota 18 tokių pažeidimų). Lyginant su ankstesniais metais, nustatyta mažiau asmens garbės ir orumo pažeidimų: 2019 m. – 10, 2018 m. – 13, 2017 m. – 18. Nustatytas 1 nekaltumo prezumpcijos pažeidimas.

Tarnyboje konstatuotų asmens duomenų tvarkymo pažeidimų visuomenės informavimo priemonėse skaičius išaugo: 2019 metais nustatyta 30 pažeidimų, 2018 metais – 8, o 2017 metais – 7 pažeidimai. Ataskaitiniais metais dažniausiai pažeisti su asmens duomenų tvarkymu susiję principai ir teisėto duomenų tvarkymo sąlygos, taip pat 6 kartus buvo nepaisyta draudimo viešai skelbti asmens kodą.

Kitų pažeidimų skaičius, palyginus su ankstesniais metais, per ataskaitinį laikotarpį sumažėjo perpus – nuo 61 pažeidimo, nustatyto 2018 metais, iki 32 pažeidimų 2019 metais. Kitais pažeidimais laikomi pagrindinių visuomenės informavimo principų (informaciją teikti teisingai, tikslai ir nešališkai, laikytis pagarbos žmogui, nuomonę reikšti sąžiningai ir etiškai) nesilaikymas, nuomonių įvairovės neužtikrinimas, objektyvumo ir nešališkumo stoka bei kitų Visuomenės informavimo įstatymo nuostatų nesilaikymas.

Per ataskaitinį laikotarpį žurnalistų etikos inspektorius priėmė 5 sprendimus, kuriais įspėjo viešosios informacijos rengėjus (skleidėjus) dėl Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pažeidimų.

6 diagrama

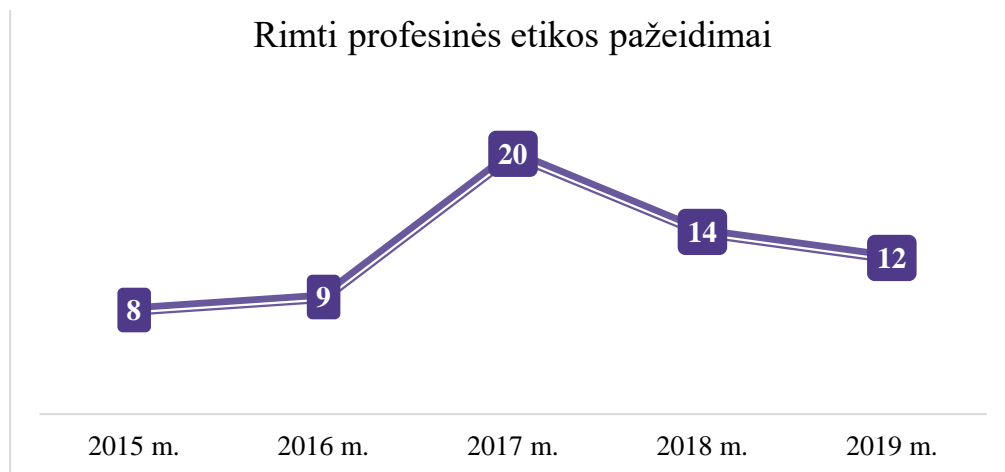

2019 metais žurnalistų etikos inspektorius nustatė 12 rimtų profesinių pažeidimų. Rimtu profesiniu pažeidimu laikomi Visuomenės informavimo įstatymo 19 straipsnio 1, 2 ir (ar) 3 dalies pažeidimai. Tokių pažeidimų esmę sudaro draudžiamos informacijos, žeminančios žmogaus garbę ir orumą, pažeidžiančios nekaltumo prezumpciją, paskelbimas. Lyginant su praėjusiu laikotarpiu, šios rūšies pažeidimų šiek tiek sumažėjo (2018 m. konstatuota 14 draudžiamos informacijos paskelbimo atvejų). Po 2 kartus per 2019 m. rimtą profesinį pažeidimą padarė UAB „Patikimas verslas“, UAB „Lrytas“ ir UAB „15 min.lt“. Po vieną kartą – UAB „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“, UAB

„Lietuvos telegramų agentūra ELTA“, UAB „Delfi“, Krikščioniškos kultūros institutas, MIA „Rossija Segodnia“, interneto portalo ldiena.lt valdytojas bei du fiziniai asmenys, kurie pagal Visuomenės informavimo įstatymą laikytini viešosios informacijos rengėjais (skleidėjais).

7 diagrama

Viešosios informacijos rengėjui, kuris laikomas padaręs rimtą profesinį pažeidimą, vienerius metus nuo pažeidimo nustatymo dienos negali būti teikiama valstybės finansinė parama.

2019 metais priimti 35 sprendimai, kuriuose vertinta socialiniuose tinkluose (*Facebook, Youtube, Instagram ir kt.*) paskelbta informacija. 2018 m. dėl socialinių tinklų turinio priimti 32 sprendimai. 2017 m. priimti 25 sprendimai. Tai sudaro 15 proc. visų per metus priimamų sprendimų.

Analizuojant žurnalistų etikos inspektoriaus atliktų tyrimų rezultatus matyti, kad nemažai gautų skundų pripažįstami nepagrįstais. Toks skundo nagrinėjimo rezultatas vis dar yra dažnas, kai kalbame apie viešųjų asmenų, ypač valstybės ar vietos politikų, skundus dėl visuomenės informavimo priemonėse pažeistos jų garbės ir orumo, teisės į privataus gyvenimo apsaugą. Teismų praktikoje pripažinta, kad viešieji asmenys turi būti pakantesni kritikai, jiems taikytinos daug platesnės komentavimo ir kritikos ribos.

Palyginti su privačiu asmeniu, viešajam asmeniui taikytinas didesnės tolerancijos kritikai reikalavimas, tačiau tai nereiškia, jog apie tokį asmenį gali būti skelbiama nepagrįsta, nepatikrinta, faktais neparemta informacija. Informacijai apie asmens privatų gyvenimą skelbti be jo sutikimo turi būti realus socialinis interesas žinoti tam tikro asmens privataus gyvenimo faktus.

Antroji kategorija pareiškėjų, kurių atžvilgiu dažnai priimami sprendimai pripažinti skundą nepagrįstu, yra teisės pažeidimus padarę asmenys. Jų skunduose keliami nekaltumo prezumpcijos, teisės į privatų gyvenimą, atvaizdą, garbės ir orumo, teisės būti pamirštam klausimai.

Tarnybos funkcijų nulemta sprendimų įvairovė yra gana plati. Analizuojant nustatytus garbės ir orumo pažeidimų atvejus matyti, jog šios neturtinės teisės pažeidimas dažniausiai konstatuotas dėl asmeniui priskirto teisės, moralės ar kitoms visuomenėje pripažintoms normoms priešingo elgesio. Vienu atveju, nesant įrodymų, asmeniui priskirtas dokumentų klastojimas. Kitu teigiama, jog pareiškėjas yra žinomas masinių riaušių skirtinguose miestuose organizatorius. Masinių riaušių organizavimas, kaip ir dokumentų klastojimas ar kiti panašaus pobūdžio veiksmai visuomenėje suprantami neigiamai, nepriklausomai, ar už tai yra baudžiama baudžiamąja ar administracine tvarka. Garbės ir orumo pažeidimas buvo išvelgtas ir paskelbus pareiškėjo atvaizdą pašaipiam kontekste, užfiksavus jį neapsirengusį ir nesant viešojo intereso. Kitame sprendime nustatyta, jog nors asmens priskyrimas seksualinėms mažumoms savaime nereikia neigiamų savybių išryškinimo, tačiau vertinant visą publikacijos kontekstą neabejotina, kad tokiu būdu siekiama pažeminti, įžeisti pareiškėją: vartojami užgaulūs žodžiai, necenzūriniai pasakymai („pedikai“, „homopedas“, „pederast gomosek“). Atsižvelgus į skelbiamų žinių turinį, įžeidžių epitetų kryptingumą, akivaizdu, kad paskleidžiant tokio pobūdžio žinias viešosios informacijos rengėjas (skleidėjas) turėjo vienintelį tikslą – įžeisti, paniekinti pareiškėją, pažeminti jo garbę ir orumą. Be kita ko, nustatyta, jog į pareiškėjo asmenį nukreipti necenzūriniai, niekinantys, vulgarūs apibūdinimai yra nesuderinami su normine leksika ir nevertotini viešojoje erdvėje, galintys įžeisti bet kurį asmenį, kuris yra jais vadinamas. Tuo nekvestionuojama teisė viešai skleisti informaciją, taip pat ir savo subjektyvų požiūrį į konkrečius asmenis, tačiau negali būti skleidžiami pasakymai, kurių kryptingumas ir intensyvumas prilygintini viešam tyčiojimuisi iš pareiškėjo, paskelbti turint tikslą paniekinti, įžeisti žmogų.

2019 metais nustatytas nekaltumo prezumpcijos pažeidimas. Visuomenės informavimo įstatymo 19 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas draudimas skleisti informaciją, pažeidžiančią nekaltumo prezumpciją. Tai yra imperatyvi teisės norma ir jokios išimtys jai netaikomos. Sprendime nustatyta, kad ginčo teiginiuose formuojama išankstinė neigiama visuomenės nuomonė apie tai, kad pareiškėja yra kalta nusikaltimo padarymu, nors tai neįrodyta įstatymo nustatyta tvarka ir nepripažinta įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. Informuojant visuomenę apie teisėsaugos institucijų vykdomus ikiteisminius tyrimus, jų aplinkybes, neturi būti vertinamas arba iš anksto sprendžiamas asmens kaltumo klausimas.

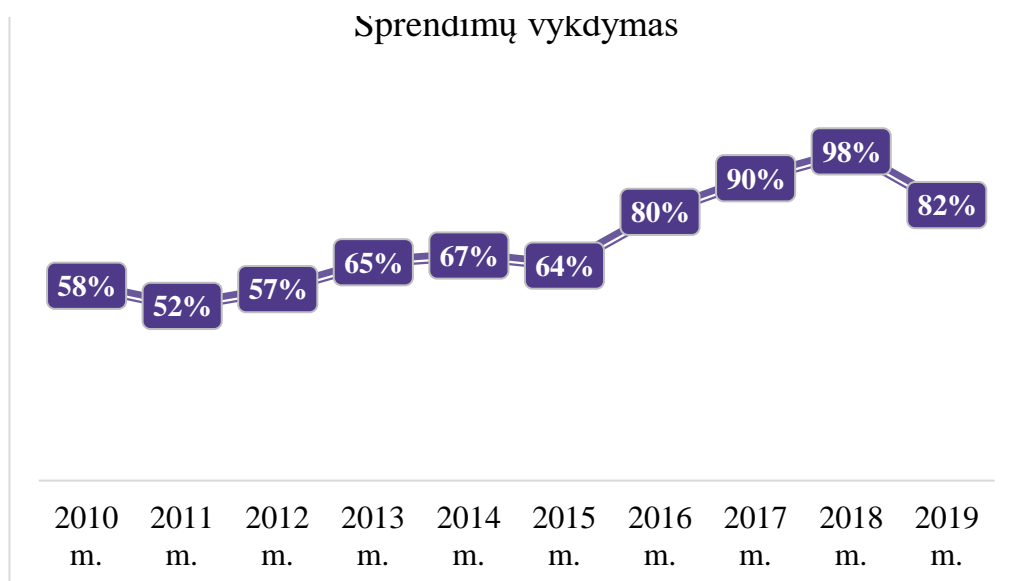
Aptariant ataskaitiniais metais nustatytus teisės į privataus gyvenimo apsaugą pažeidimus, matyti, jog dažnu atveju be sutikimo privačių duomenų viešinimas yra perteklinis, nesama teisėto ir pagrįsto viešojo intereso, o skelbiama problema gali būti plėtojama ir be paskelbtos informacijos. Tokiu atveju konstatuojama, jog prioritetą turi būti teikiamas žmogaus teisei į privatą gyvenimą, o ne viešosios informacijos rengėjo (skleidėjo) laisvei skleisti informaciją arba visuomenės teisei žinoti.

Socialinės dokumentikos programos ir 2019 metais išliko probleminėmis platformomis neturtinių teisių pažeidimo požiūriu.

Vieno pažeidimo atveju pareiškėjo atvaizdas buvo rodytas be sutikimo, nors neatskleidė jokių visuomeniškai svarbių aplinkybių. Pareiškėjo reakcija (nuostaba) pavaizduota humoristine forma, siekiant didesnio programos žiūrimumo. Būtinybė ginti asmens privatumą nustatyta, kai publikacijoje pateiktame elektroniniame laiške be sutikimo paskleisti privataus asmens duomenys (pareiškėjos vardas, pavardė, darbovietė, pareigos, telefono numeriai, elektroninio pašto adresas, darbo vietos adresas). Kitu atveju nustatyta, kad visuomenei nebuvo jokios būtinybės žinoti pareiškėjos itin jautrios informacijos – sveikatos būklės, taip pat privataus susirašinėjimo turinio. Informacijos apie asmens privatų gyvenimą paskelbimas tam, kad publikacija įgytų sensacingą atspalvį, negali būti kvalifikuojamas kaip teisėto ir pagrįsto visuomenės intereso patenkinimas. Privatumo pažeidimas konstatuotas publikacijoje paskelbus pareiškėjos atvaizdą, turint tikslą nustatyti galimai nuo jos nukentėjusius asmenis. Toks privačios informacijos skleidimas peržengia saviraiškos ribas, nes tik tam įgaliotos institucijos gali atlikti ikiteisminių tyrimų veiksmus, skelbti nukentėjusių asmenų paieškas, bet ne viešosios informacijos rengėjai (skleidėjai) savo iniciatyva. Socialinio tinklo *Facebook* įrašė paskelbta pareiškėjos susirašinėjimo nuotrauka, joje matomas pareiškėjos atvaizdas, socialinio tinklo vartotojo vardas pripažinti pertekliniais. Šiuo atveju prioritetas taip pat teiktas pareiškėjos teisei į privatų gyvenimą, o ne viešosios informacijos rengėjo (skleidėjo) laisvei skleisti informaciją arba visuomenės teisei žinoti.

Sprendimuose, kuriuose žurnalistų etikos inspektorius konstatavo garbės ir orumo, privatumo pažeidimus, pastebima, jog daugumoje atvejų pareiškėjai prašo ne tik nustatyti pažeidimą, bet ir kad tokie pažeidimai būtų ištaisyti, t. y. paneigta tikrovės neatitinkanti bei garbę ir orumą žeminanti informacija, iš internetinės erdvės pašalinti teisę į privataus gyvenimo apsaugą pažeidžiantys duomenys, (at)vaizdai.

Dažnu atveju skundo išnagrinėjimas ir sprendimo priėmimas dar nereiškia, kad pažeista pareiškėjo teisė buvo apginta visa apimtimi. Veiksmingai žmogaus teisių gynybai užtikrinti svarbu, kad žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimas būtų įvykdytas. Per ataskaitinį laikotarpį buvo priimti 34 vykdytini žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimai. Konstatavus pažeidimus, tokiais sprendimais viešosios informacijos rengėjai (skleidėjai) buvo įpareigoti paskelbti tikrovės neatitinkančios ir garbę bei orumą žeminančios informacijos paneigimą ar kitaip pašalinti konstatuotą pažeidimą. Bendrai apžvelgiant vykdytinus žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimus, pastebėtina, kad ataskaitiniais metais įvykdyti 82 proc. sprendimų. Šis rodiklis palyginti su ankstesniais metais yra mažesnis. Tai reiškia, jog žurnalistų etikos inspektoriaus priimtų sprendimų vykdymo kontrolė turi būti efektyvinama pasitelkiant administracinės atsakomybės taikymą, tuo siekiant didinti viešosios informacijos rengėjų (skleidėjų) atsakomybę visuomenei už informacijos teisėtumą.

Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimai gali būti skundžiami Vilniaus apygardos administraciniam teismui. Žurnalistų etikos inspektoriui ir Tarnybai visada atstovauja tik Tarnybos teisininkai, nors kai kuriose valstybinėse institucijose yra paplitusi praktika, iškilus sudėtingesnėms teisinėms situacijoms, samdyti advokatus.

Per ataskaitinį laikotarpį Vilniaus apygardos administraciniam teismui buvo apskūsti 9 arba 4 proc. žurnalistų etikos inspektoriaus priimtų sprendimų. Palyginus su praėjusiais metais, sprendimai buvo skundžiami mažiau, 2018 metais buvo apskūsta 12 arba 6 proc. sprendimų (2017 m. – 18 arba 10 proc.).

2019 metais Vilniaus apygardos administracinis teismas priėmė 11 sprendimų (2018 metais – 17, 2017 metais – 18). Ataskaitiniais metais visi Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimai Tarnybai buvo palankūs. Tai yra rodiklis, kuris parodo aukštą žurnalistų etikos inspektoriaus priimamų sprendimų kokybę, dėl kurios visa Tarnybos komanda gali pagrįstai didžiuotis.

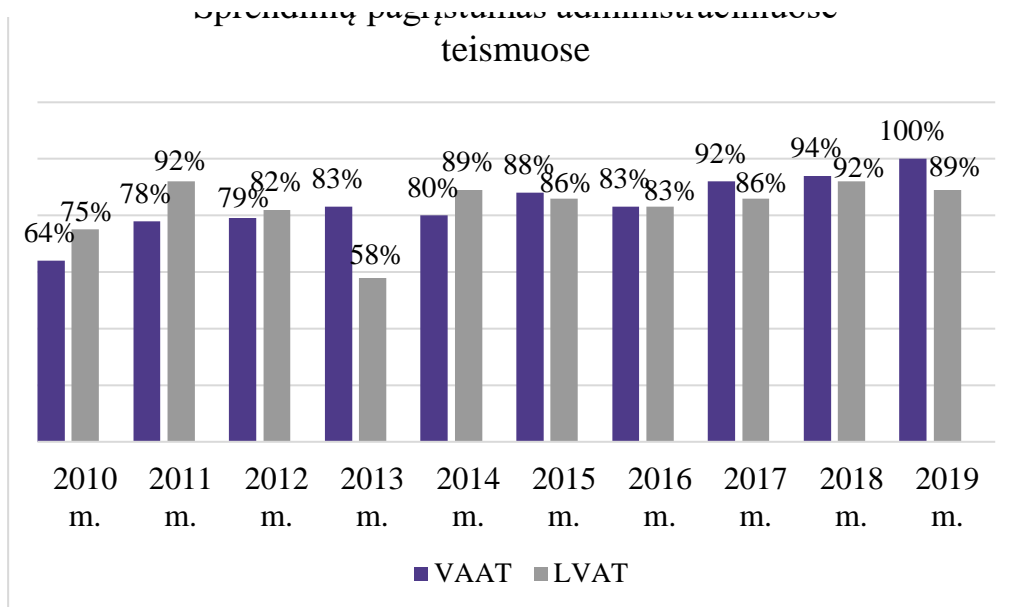
Lyginant su 2018 metais, kai Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas išnagrino 12 bylų, kuriose buvo sprendžiamas klausimas dėl žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo, 2019 metais šis rodiklis mažesnis – išnagrinėtos 9 administracinės bylos. 8 apeliacinės instancijos teismo nutartys palankios žurnalistų etikos inspektoriui. Viena byla gražinta Vilniaus apygardos administraciniam teismui nagrinėti iš naujo.

Inspektoriui ir Tarnybai visuomet atstovauja tik Tarnybos teisininkai, o ne samdyti advokatai.

Analizuojant žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimų pagrįstumo teismuose rodiklius, galima daryti išvadą, kad Tarnybai ir 2019 metais pavyko išlaikyti aukštą priimamų sprendimų kokybę. Vilniaus apygardos administraciniame teisme – 100 proc., o Lietuvos vyriausiajame administraciniame teisme

(apeliacinė instancija) – 89 proc. inspektoriaus sprendimų pripažinti pagrįstais. 2018 metais šie skaičiai atitinkamai sudarė 94 proc. ir 92 proc., 2017 metais – 92 proc. ir 86 proc.

9 diagrama

Apžvelgtinos kelios 2019 metais išnagrinėjus administracines bylas priimtos Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo (toliau – LVAT) nutartys, kuriose teismas, oficialiai aiškindamas Visuomenės informavimo įstatymo nuostatas, patvirtino žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimuose formuojamos praktikos teisėtumą.

Administracinėje byloje Nr. eA-277-261/2019 LVAT pažymėjo, kad žurnalistų etikos inspektorius neatlieka abstraktaus privataus gyvenimo aplinkybių tyrimo ir tik konkretaus asmens nurodytos jo privataus gyvenimo aplinkybės gali būti tyrimo objektas. 2019 m. gegužės 15 d. neskundžiama nutartimi LVAT nutarė pareiškėjo S. T. apeliacinį skundą atmesti ir palikti nepakeistą 2017 m. gegužės 15 d. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimą, kuriuo žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimas buvo pripažintas teisėtu ir pagrįstu.

LVAT pažymėjo, kad administracinio ginčo byloje inspektoriaus sprendimo turinys nustato jo nagrinėjimo ribas, o Teismas, atlikdamas administravimo subjekto veiklos teisminę kontrolę, privalo pateikto pareiškėjo skundo ribose patikrinti skundžiamą administracinį aktą, jo teisėtumą bei pagrįstumą ta apimtimi, kurios reikalauja Viešojo administravimo įstatymo nuostatos. Nutartyje nurodoma, kad pareiškėjas, teikdamas skundą inspektoriui, nepatvirtino pavišintų dokumentų autentiškumo, t. y., jog jie priklauso būtent pareiškėjui, todėl akivaizdu, jog jie nėra susiję su pareiškėjo privatumu.

Nutartyje nurodoma, kad pagal Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnio 46 dalyje nustatytą privataus gyvenimo sąvoką, inspektoriaus kompetencijai priskirta tirti konkretaus asmens teisės į privatų gyvenimą pažeidimą, o pagal šią normą inspektorius neatlieka abstraktaus tyrimo ir tik konkretaus asmens

nurodytos jo privataus gyvenimo aplinkybės gali būti tyrimo objektas. Todėl LVAT padarė išvadą, jog pareiškėjui nepatvirtinus paskelbtų dokumentų autentiškumo, inspektorius, atsisakydamas tirti pareiškėjo teisės į privatų gyvenimą pažeidimą, veikė savo kompetencijos ribose ir priėmė sprendimą, atitinkantį Viešojo administravimo įstatymo nuostatas.

Administracinėje byloje Nr. A-1266-624-2019 LVAT konstatavo, kad kiekvienas juridinis (tiek privatus, tiek viešasis) asmuo turi teisę ginti savo dalykinę reputaciją. Jeigu juridinis asmuo (įstaiga) yra viešasis arba teikia visuomenei viešąsias paslaugas, jo kritikos ribos yra platesnės nei kurio kito juridinio asmens. Ne tik viešosios informacijos rengėjai (skleidėjai), bet ir bet kuris kitas asmuo turi konstitucinę teisę kritikuoti tokią įstaigą ir (ar) jos veiklą, tačiau svarbu, ar neigiamą nuomonę apie įstaigą formuojama be pagrindo.

LVAT nutarė pareiškėjo K. J. apeliacinį skundą atmesti ir palikti nepakeistą 2018 m. sausio 8 d. Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimą, kuriuo inspektoriaus sprendimas dėl pareiškėjo garbės ir orumo, teisės į privataus gyvenimo apsaugą bei jo nepilnamečių vaikų interesų pripažintas teisėtu ir pagrįstu. Nutartyje pažymėta, kad LVAT neturi pagrindo nesutikti su inspektoriaus nustatyta aplinkybe, jog K. J. be jokio pagrindo siekė sumenkinti savo dalyvavimą viešosios įstaigos veiklos administravime. LVAT patvirtino inspektoriaus vertinimus ir pritarė nustatytam viešosios informacijos rengėjo (skleidėjo) elgesio sąžiningumui.

Administracinėje byloje Nr. A-211-525-2019, įvertinęs teisinį reguliavimą byloje nustatytų aplinkybių kontekste, LVAT pažymėjo, jog teisės aktais asmenims yra laiduojama informacijos laisvė, kuri gali būti ribojama tik įstatymuose nustatytais pagrindais ir tvarka. Taigi informacijos laisvė yra asmens teisė, atsižvelgiant į teisės aktuose nustatytus reikalavimus, nustatyti savo renkamos, rengiamos ir (ar) skleidžiamos informacijos pobūdį bei turinį, taip pat tai, kokią dalį informacijos skleisti ir ar apskritai ją skleisti.

Atitinkamai joks asmuo negali būti verčiamas (įpareigojamas) parengti ir (ar) skleisti konkretaus turinio informaciją, išskyrus atvejus, kurie yra susiję su jau anksčiau paskelbtos informacijos paneigimu (nebeskelbimu), kai atitinkama informacija nustatyta tvarka yra pripažinta prieštaraujanti teisės aktų reikalavimams. Žurnalistų etikos inspektorius, vykdydamas Visuomenės informavimo įstatymo nuostatų laikymosi kontrolę, turi teisę įpareigoti viešosios informacijos rengėją ar skleidėją tik pašalinti arba paneigti tam tikrą paskleistą teisės aktų reikalavimų neatitinkančią informaciją, o ne įpareigoti viešosios informacijos rengėją ar skleidėją parengti ir paskelbti konkretaus pobūdžio bei turinio informaciją. Veiksmai, nurodant asmeniui, kokio turinio ir pobūdžio informaciją skelbti, vertintini kaip asmenų informacijos laisvės ribojimas, kuris yra draudžiamas. Atsižvelgdamas į tai, LVAT konstatavo, kad Taryba pagrįstai netenkino pareiškėjo prašymo įpareigoti laikraščio „Ekspress Nedelia“ redaktorių ir dienraščio „Respublika“ redaktorių parašyti publikaciją apie neaiškias Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nuostatas.

LVAT administracinėje byloje Nr. eA-3316-6229/2019 byloje pažymėjo, kad nėra kvestionuojama, jog Įstatymo taikymo požiūriu pareiškėjos vardas ir pavardė yra privataus pobūdžio informacija, t. y. informacija, kurios apsaugai yra skirtas Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 14 straipsnis. Tačiau bylai yra reikšmingas ir spręstinas klausimas dėl paminėto fakto įvertinimo teisės taikymo požiūriu.

Pasisakydamas dėl Įstatymo 14 straipsnio 1 dalies aiškinimo LVAT pažymi, kad šioje straipsnio dalyje panaudota formuluotė dėl pareigos užtikrinti žmogaus teisę į privataus pobūdžio informacijos apsaugą (akcentuojant žodį „užtikrinti“) savaime nenustato vienareikšmiškai aiškios ribos, kai informacija apie asmens privatų gyvenimą negali būti paviešinta, siekiant privataus gyvenimo apsaugos. Todėl, vertinant kiekvieną konkrečią situaciją dėl privataus pobūdžio informacijos paviešinimo leistinumą, turi būti taikomi bendrieji teisės taikymo principai, tarp jų ir proporcingumo siekiamam tikslui principas.

LVAT remdamasis bylos faktinėmis aplinkybėmis, teisiniu reglamentavimu bei teismų praktika, įvertinęs publikacijos tikslą atskleisti visuomeninę reikšmę turinčias aplinkybes apie kredito unijos veiklą bei klientų ir pajininkų patiriamus nuostolius, o ne paskleisti privačią informaciją apie pareiškėją, sprendimo turinį, padarė išvadą, kad pirmosios instancijos teismas pagrįstai konstatavo, jog nagrinėjamu atveju egzistavo pagrįstas visuomenės interesas žinoti ir privačius duomenis apie pareiškėją. LVAT sutiko su pirmosios instancijos teismo išvada, kad publikacijoje nebuvo pateikta jokia informacija, susijusi su galbūt neteisėtais ar netinkamais pareiškėjos veiksmais bei kaip susirinkime balsavo konkretūs asmenys, o tik apibendrintai kritiškai įvertinti kredito unijos visuotinio narių susirinkimo priimti sprendimai, darę įtaką nuostolingai kredito unijos veiklai. Apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegijos vertinimu, toks publikacijos tikslas negali būti vertinamas kaip siekis pateikti negatyvaus pobūdžio informaciją apie pareiškėją, o privati informacija buvo pateikta neviršijant poreikio informuoti visuomenę apie kredito unijos veiklą bei visuotinio narių susirinkimo sprendimus, neabejotinai darančius įtaką kredito unijos veiklai, todėl ši informacija nelaikytina pertekline ir akivaizdžiai neproporcinga publikacijos siekiamam tikslui.

2.3 KONSULTAVIMAS IR INFORMAVIMAS

Ataskaitiniu laikotarpiu išryškėjo jau ne pirmus metus vyraujanti Tarnybos teikiamų konsultacijų skaičiaus didėjimo tendencija. Tai susiję su asmens duomenų apsaugos reformos įgyvendinimu Europos Sąjungoje. Ypač pastebimas išaugęs suinteresuotų asmenų dėmesys Reglamento taikymo klausimams, asmens duomenų tvarkymo žiniasklaidoje problemoms.

Didžiausio susidomėjimo objektas 2019 metais – Reglamento aiškinimo ir taikymo žiniasklaidos srityje klausimai.

Konsultacijos į Tarnybą gali kreiptis kiekvienas asmuo, kuriam kyla klausimų dėl viešosios informacijos skelbimo, žmogaus teisių apsaugos, saviraiškos ir informacijos laisvės realizavimo visuomenės informavimo priemonėse. Konsultacijos teikiamos žodžiu (telefonu arba atvykus į Tarnybą), raštu, elektroniniu paštu. Kiekvienas Tarnybos interneto svetainės lankytojas gali užduoti klausimą, palikti pastabą, pateikti pasiūlymą užpildydamas specialią formą, o Tarnybos atstovas kiekvienam operatyviai atsako, suteikia prašomą informaciją.

Per 2019 m. Tarnyba iš viso suteikė 1121 konsultaciją. Tai yra net 57 proc. daugiau konsultacijų nei 2018 metais (2018 m. – 719, 2017 m. – 442).

10 diagrama

Apie du trečdalius suteiktų konsultacijų sudaro klausimai, susiję su asmens duomenų tvarkymu pagal Reglamentą. Dažniausi užduodami klausimai dėl asmenų filmavimo (fotografavimo) viešose vietose, renginiuose, ugdymo įstaigose, tokių atvaizdų viešo skelbimo, vaikų nuotraukų platinimo be tėvų sutikimo, asmens vardo, pavardės, atvaizdo, gyvenamosios vietos adreso, automobilio valstybinio registracijos numerio, informacijos apie asmens sveikatą, skelbimo, teisės „būti pamirštam“ realizavimo galimybes. Sugriežtinti asmens duomenų teisinės apsaugos reikalavimai išaugino didesnę poreikį konsultuotis dėl sutikimo tvarkyti duomenis išraiškos formos, duomenų saugojimo trukmės, išimčių, kai teisė į asmens duomenų apsaugą derinama su

saviraiškos ir informacijos laisve, sankcijų už duomenų tvarkymo pažeidimus ir pan.

Publikuojant nepilnamečio nuotraukas, reikalingas ne tik paties vaiko, bet ir nors vieno iš jo tėvų, globėjų ar rūpintojų sutikimas. Šis reikalavimas galioja ir tais atvejais, kai mokykla ar darželis vaiko(-ų) nuotraukas skelbia savo interneto svetainėje, *Facebook* paskyroje ir pan. Sutikimas turi būti rašytinis.

Konsultuojant asmenis išryškėjo tendencija, kad asmens duomenų tvarkymo teisėtumo klausimai dažnai buvo keliami ne dėl žurnalistų, o su šia profesija nesusijusių asmenų, jų parengtos ir paskelbtos informacijos (socialinių tinklų paskyrų valdytojų, komentarų autorių ir pan.) atžvilgiu. Nors ir nebūdami žurnalistais, tokie asmenys yra laikomi viešosios informacijos rengėjais (skleidėjais), kuriems taip pat galioja duomenų apsaugos taisyklės.

Suteiktų konsultacijų analizė atskleidė ir kitą problemą – išryškėja privatumo pavojai, kuriuos socialiniuose tinkluose kelia ne žurnalistai, o patys savo gyvenimą afišuojantys žmonės, kurie neretai dėl to vėliau nukenčia. Patys turėdami galimybę kurti ir viešai skleisti turinį, socialinių medijų vartotojai nesusimąsto, kad nuolat publikuodami nuotraukas, įvairius video, nuvertina savo ir savo vaikų, ypač mažamečių ar dar net negimusių, privatumą, asmens duomenis, kurie skaitmeninėje eroje yra didelė vertybė. Ypač trūksta suvokimo, kad skaitmeninis identitetas, ypač vaikų, turi būti apsaugotas. Kai patys žmonės negerbia ir nevertina savo skaitmeninio privatumo, vis dažnesniu reiškiniu tampa asmens tapatybės vagystės. Pastebima pavojinga tendencija, kad privačių nuotraukų be jose pavaizduotų asmenų sutikimo skelbimas socialiniuose tinkluose naudojamas ne tik iš nežinojimo, bet ir esant konfliktiniams asmenų santykiams, kerštauojant, esant nesutarimams šeimoje, siekiant priversti įvykdyti prisiimtus įsipareigojimus, klaidingai manant, kad jei pats žmogus paskelbė viešai savo nuotrauką arba tokią nuotrauką paskelbė visuomenės informavimo priemonė, tai ją galima toliau platinti neprašant sutikimo ir pan.

Kai duomenys tvarkomi remiantis sutikimu, žmogus (duomenų subjektas) turi teisę bet kuriuo metu savo sutikimą atšaukti. Sutikimo atšaukimas nedaro poveikio sutikimu pagrįsto duomenų tvarkymo, atlikto iki sutikimo atšaukimo, teisėtumui.

Žurnalistai, viešosios informacijos rengėjai (skleidėjai) į žurnalistų etikos inspektorių dažnai kreipėsi prašydami konsultacijos, išaiškinimo dėl teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų ir teisės į duomenų apsaugą pagal Reglamentą santykio. Ne tik Lietuvoje, bet ir kitose Europos Sąjungos valstybėse pastebima tendencija, kad neteisingai interpretuojant Reglamentą, yra nepagrįstai ribojama žurnalistų teisė į informaciją, kai kalbame apie žurnalistinius tyrimus, ypač susijusius su viešaisiais asmenimis. Priešingai savo prigimčiai, Reglamentas tapo valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų priedanga, siekiant išvengti žiniasklaidos dėmesio gvildenant viešąjį interesą tenkinančias temas. Žurnalistams atsisakoma suteikti prašomą informaciją motyvuojant tuo, jog tokia informacija yra apsaugos objektas pagal Reglamentą ir negali būti teikiama be atskiros duomenų subjekto sutikimo. Kiekvieną situaciją

reikia vertinti individualiai, tačiau asmens duomenų apsauga ir Reglamentas negali būti naudojami kaip žurnalistų funkcijas, būtinas demokratinėje visuomenėje, atlikti trukdantis instrumentas.

Reglamentu kaip įrankiu pakeisti savo gyvenimo istoriją neretai bando pasinaudoti už nusikalstamas veikas (nu)teisti asmenys, siekdami „būti pamiršti“ visuomenės informavimo priemonėse. Žiniasklaida naudojami specifinėmis teisėmis, garantijomis ir išimtimis iš bendrų asmens duomenų apsaugos taisyklių. Nors teisė būti pamirštam yra įtvirtinta Reglamente, tačiau Lietuva šios teisės taikymui, kai asmens duomenys tvarkomi įgyvendinant saviraiškos ir informacijos laisvę, yra įtvirtinusi išimtį. Kai asmens duomenys tvarkomi žurnalistikos tikslu, Reglamento 17 straipsnis („Teisei būti pamirštam“) yra netaikomas. Net teistumo išnykimas nėra pakankama faktinė aplinkybė, galinti įpareigoti interneto svetainės valdytoją „pamiršti“ teistą asmenį.

Pasigirsta vis aštresnių diskusijų ir klausimų, ar pagrįstai įstatymų leidėjas įtvirtino praktiškai absoliučią „teisės būti pamirštam“ išimtį Lietuvoje. Net jei apie žmogų skelbiama praradusi aktualumą, nebereikšminga ar perteklinė informacija, dėl Lietuvoje įtvirtinto išimtinio teisinio reguliavimo, jis negali veiksmingai pasinaudoti teise reikalauti ištrinti duomenis.

Vienintelis atvejis, kai teisė būti pamirštam turi būti praktiškai realizuojama yra tada, kai duomenų subjektas atšaukia sutikimą tvarkyti jo asmens duomenis ir toks sutikimas buvo vienintelis pagrindas tvarkyti jo duomenis.

Atsižvelgdama į didžiausią susidomėjimą keliančių klausimų srautus, Tarnyba nuolat papildė savo interneto svetainėje skelbiamą rubriką „Dažnai užduodami klausimai (DUK)“, pagal galimybes rengia ir skelbia viešas rekomendacijas, konsultacijas.

Nepakankamas finansavimas neleido efektyviai įgyvendinti vieno iš strateginių Tarnybos veiklos prioritetų – padidinti informacijos apie Tarnybos veiklą sklaidos visuomenėje. Institucijos teikiama nauda visuomenei, kuriama vertė, kokybiško ir profesionalaus darbo rezultatai, indėlis į demokratijos plėtrą Lietuvoje ir toliau lieka žinomi tik siaurai, tiesiogiai su nagrinėjamais atvejais susijusiai visuomenės daliai ir/ar žiniasklaidos profesionalams. Efektyvesnis informavimas apie Tarnybos veiklą, jos žinomumas visuomenėje, komunikacijos su visuomene stiprinimas ir toliau išlieka strateginiu institucijos tikslu.

2019 metais bendradarbiaudama su Valstybine duomenų apsaugos inspekcija, kurios užsakymu „Spinter tyrimai“ atliko Lietuvos gyventojų tyrimą apie asmens duomenų apsaugą, Tarnyba išsiaiškino, kiek gyventojų Lietuvoje žino, kad žurnalistų etikos inspektorius yra viena iš institucijų, atsakingų už asmens duomenų apsaugos priežiūrą Lietuvoje ir kad nagrinėja skundus dėl asmens duomenų tvarkymo pažeidimų žiniasklaidoje. Tyrimo rezultatai parodė, kad 14 proc. apklaustųjų žino, jog žurnalistų etikos inspektorius yra viena iš duomenų apsaugos priežiūrą Lietuvoje vykdančių institucijų. Tyrimo duomenys atskleidė, kad dauguma respondentų nebuvo susidūrę su neteisėtu jų asmens duomenų

tvarkymu žiniasklaidoje, tačiau 24 proc. apklaustųjų žino, kad skundus dėl asmens duomenų tvarkymo pažeidimų žiniasklaidoje nagrinėja žurnalistų etikos inspektorius. Apie šią žurnalistų etikos inspektoriaus funkciją daugiausia žino 36-45 metų, didžiųjų miestų gyventojai, turintys aukštąjį išsilavinimą.

2.4 VIEŠOSIOS INFORMACIJOS STEBĖSENA (MONITORINGAS)

Be kasmet daugėjančių skundų nagrinėjimo funkcijos Tarnybai įstatymų leidėjas pavedė ir dar vienos nemažiau svarbios, iššūkių nestokojančios funkcijos atlikimą – viešosios informacijos stebėseną visuomenės informavimo priemonėse, išskyrus radijo ir televizijos programas. Šioje Tarnybos metinės veiklos ataskaitos dalyje bus kalbama apie apibendrintus kasdien atliekamos stebėsenos rezultatus ir stebimas tendencijas. Kupina iššūkių šią funkciją daro aplinkybė, kad stebėsenos laukas yra *neribotas*, kadangi stebimų subjektų, kartu ir objektų ratas yra *begalinis*, pradedant socialiniais tinklais, sąmoningai nutylint laikraščius ir žurnalus, interneto portalus ir baigiant akademinę, grožinę literatūrą.

Funkcijos įgyvendinimą užtikrina Viešosios informacijos stebėsenos ir ekspertizės skyrius, tiksliau vienas minėto skyriaus darbuotojas, pasitelkdamas monitoringo sistemą, veikiančią pagal nuolat atnaujinamus raktinius žodžius. Ne pirmus metus teikiamose ataskaitose pažymima, kad techniniai ir žmogiškieji resursai šiai funkcijai atlikti yra nepakankami, ypatingai atsižvelgiant į jau įprasta tapusia nelengvą geopolitinę situaciją, kuomet beveik kas dieną susiduriama su netikromis naujienomis (angl. *fake news*), kurios būna akivaizdžios dėl savo įžūlumo arba mažiau akivaizdžios, nes „kuklesnės“, tačiau su kiekvienais metais įgaunančios pagreitį, besitransformuojančios į kitas, ženkliai sudėtingiau aptinkamas, formas. Vienas žmogus, net ir pasitelkęs monitoringo sistemą, yra paprasčiausiai nepajėgus apdoroti šios sistemos sugeneruojamų duomenų masyvų, o ir pati sistema reikalauja nuolatinio tobulinimo, tačiau, kaip ir bet kuris technologinis sprendimas ar IT instrumentas, reikalauja finansinių investicijų. Tai šiuo metu yra didžiausias iššūkis, kadangi jau seniai nebepakanka sistemą papildyti naujais raktiniais žodžiais, reikalingi kitokie, sudėtingesni techniniai sprendimai. Ataskaitiniu laikotarpiu Tarnyba negalėjo leisti sau brangių technologinių instrumentų diegimo, tačiau, kaip matysime toliau, net ir su esamais resursais ambicingi ir dažnu atveju, neįmanomi uždaviniai atliekami puikiai, pasiekiami neįtikėtini rezultatai veikiant organizuotai, atsidavusiai dirbančiai Tarnybos komandai.

Pastebėti pažeidimus yra tik vienas iš sudėtingo proceso elementų, svarbu suprasti, koks turi būti kitas žingsnis. Ar reikia nutraukti laikraščio ar blokuoti portalo veiklą? Ar tam pakanka teisinių instrumentų ir mechanizmų? Ar draudimas, veiklos nutraukimas, blokavimas yra demokratinė, kartu ir proporcinga priemonė, ar rezultatas gali būti pasiektas pasitelkiant kokybiškai kitokius sprendimus? Į šiuos klausimus Tarnyba atsako absoliučiai kiekvieną kartą, kuomet susiduria su propagandinės informacijos vertinimu, nepriklausomai nuo to, ar ji skelbiama socialinėje medijoje, spaudoje, interneto portale ar populiaraus naujienų portalo komentarų skiltyje. Svarbu suvokti, kad atitinkamo laikraščio, žurnalo veiklos nutraukimas arba, kalbant apie interneto portalus, prieigos blokavimas, šiandien, kaip niekada anksčiau, yra pernelyg paprastai įveikiama priemonė. Užblokavus prieigą prie vieno portalo, jau rytoj absoliučiai identiškas portalas, kuriam vadovauja tie patys asmenys, atgyja interneto platumose tik su šiek tiek pakoreguotu domeno pavadinimu. Ta pati

taisyklė faktiškai galioja ir laikraščiams arba žurnalams, tik pastaruoju atveju transformacijos procesas ilgiau užtrunka. Geras pavyzdys prie interneto portalo blokavimo įveikimo pavyzdys yra garsiai nuskambėjusi *Linkomanijos* byla – užblokavus prieigą prie šio portalo vartotojams iš Lietuvos, jis puikiausiai pasiekiamas bet kurioje kitoje pasaulio šalyje esantiems vartotojams. Galima prieštarauti ir teigti, jog tikslas pasiektas, nes portalas skirtas Lietuvos vartotojams ir būtent jie yra šio portalo tikslinė auditorija. Tačiau net ir Lietuvos vartotojams šios svetainės blokavimas yra labai paprastai įveikiamas į galinį įrenginį, kitaip tariant, kompiuterį ar išmanųjį telefoną instaliuojant nemokamą virtualaus privataus tinko (*angl. VPN*) aplikaciją, kuri, be kita ko, naudojama konkrečios valstybės interneto paslaugos tiekėjų nustatytiems geografiniams ribojimams apeiti ir toliau džiaugtis konkrečioje valstybėje draudžiamu turiniu.

Be jokios abejonės tai nereiškia, kad neturi būti imamasi priemonių kovojant su neteisėtais reiškiniais, tačiau priemonės turi būti toli siekiančios ir efektyvios, poveikio priemonės taikymas vardan pritaikymo negali būti ir neturi būti toleruojamas. Šis principas pasidaro ypač aktualus, kuomet kalbama apie nedraugiškos valstybės propagandą, netikras naujienas, skirtas pakirsti pasitikėjimą valstybe, jos institucijomis ir, galiausiai, demokratinėmis vertybėmis. Nuožmaus informacinio karo sąlygomis atsakas turi būti konkretus, aiškus ir griežtas, valstybės veiksmai koordinuoti, pozicija bei politika šioje srityje turi būti sisteminga, vienareikšmiška ir nukreipta į tikros padėties atskleidimą, paaiškinimą piliečiams, kitaip tariant, į tikros, o ne propaganda kuriamos alternatyvios, tikrovę pakeičiančios, informacijos skleidimą visuomenei. Tarnybos nuomone, minėtam tikslui pasiekti turi būti suvienytos visų valstybės institucijų, stebinčių valstybės informacinį lauką, pajėgos, pasitelkiami akademijos atstovai, atitinkamų sričių ekspertai, skiriami pakankami finansiniai resursai. Tarnyba, *gavusi atitinkamą finansavimą*, yra pasirengusi koordinuoti ir suburti tokią ekspertų grupę. Patirties organizuojant ekspertinių grupių darbą turima pakankamai, virš 10 metų puikiai organizuojamas trijų ekspertinių grupių darbas (apie šių grupių atliekamas funkcijas siūlome susipažinti 2.5 ir 2.6 skyriuose). Turime suprasti, kad kovojant su melu vienintelė kovos priemonė yra *teisinga, faktais paremta ir pagrįsta informacija bei jos sklaida visuomenėje, pateikiama visuomenei suprantama kalba, taip pat prieinama tautinių mažumų kalba*. Tik tokiu būdu galima pasipriešinti informacinėms grėsmėms, draudimai ir ribojimai neveikia, tačiau visuomenės edukacija ir tiesa yra puikios priemonės kovojant su informaciniu maru.

Inspektoriui įstatymo leidėjo nustatyta priedermė – ginti žmogaus teises, šio principo griežtai laikomasi Tarnybos veikloje, ne išimtis ir stebėsenos vykdymas, būtent todėl inspektoriaus veiksmai pirmiausia yra nukreipti į žmogaus teisių gynybą ir prevencinį darbą, drausti ir bausti, taikant administracinę atsakomybę, nėra inspektoriaus prioritetas. Prevencinis darbas, visų pirma, pasireiškia kreipimaisi į už interneto portalų turinį atsakingus asmenis žodžiu ar raštu juos informuojant apie pažeidimus ir prašant kuo skubiau pašalinti įstatymų pažeidimus arba taikyti technines priemones, ribojančias

informacijos prieinamumą nepilnamečiams. Ši aktyviai taikoma priemonė duoda rezultatų ir padeda mažinti žalingos informacijos sklaidą internete.

Per ataskaitinį laikotarpį surašyti 27 prevenciniai raštai, rekomenduojantys pašalinti draudžiamą / ribojamą informaciją arba taikyti atitinkamas technines priemones, ribojančias informacijos prieinamumą nepilnamečiams. Teisės aktai nenustato laikotarpio, per kurį žalingo turinio informacija turi būti pašalinama, tačiau žurnalistų etikos inspektorius nurodo tokią informaciją pašalinti nedelsiant. 2019 metais, kaip ir 2018 metais, visi reikalavimai įvykdyti. Dažniausiai informacija yra pašalinama operatyviai – per parą. Ataskaitiniais metais daugiausiai šie raštai buvo siunčiami interneto portalams – *lrytas.lt*, *laisvaslaikrastis.lt* ir *futbolas.lt*.

2019 metais buvo atlikta Telšių apskrities regioninės spaudos leidinių stebėseną siekiant patikrinti, kaip laikomasi visuomenės informavimo sritį reglamentuojančių teisės aktų nuostatų reikalavimų.

Stebėtos visos apskrityje leidžiamos visuomenės informavimo priemonės (spaudos leidiniai): „Atošvaistė“, „Būdas žemaičių“, „Didmiestis“, „Kalvotoji Žemaitija“, „Penktadienio žemaitis“ (2018 metais išleisti trys numeriai; laikraščio leidyba nutraukta), „Plungė“, „Plungės žinios“, „Santarvė“, „Telšių žinios“, „Vakarų Lietuva“, „Žemaičių saulutė“ ir „Žemaitis“.

Apžvelgiami leidiniai didžiausią dėmesį – kaip tai ir būdinga regioninei spaudai – skiria savo krašto, rajono, miesto naujienoms. Tai informacija apie savivaldybių nuveiktus ir būsimus darbus, socialines problemas, regiono kultūros naujienas, istoriją, nusipelnčius žmones, įdomias asmenybes, jų pasiekimus.

Iš peržvelgtų leidinių išsiskiria „Atošvaistė“ ir „Žemaičių saulutė“. Pirmasis – „Atošvaistė“, Mažeikių Merkelio Račkausko gimnazijos laikraštis, kurio iniciatorius – gimnazijos žurnalistų būrelis, tęsiantis dar prieš kariu pradėto spausdinti laikraščio leidybą. Kitas leidinys – kultūros savaitraštis „Žemaičių saulutė“ (leidėjas – Ž. Pilitausko ind. veikla; rengėjas – draugija „Saulutė“). Abu leidiniai iš visų apžvelgtųjų skiriasi savo turiniu: gimnazistų rengiamame laikraštyje „Atošvaistė“ visos skelbiamos žinios susijusios su gimnazija, jos auklėtiniais ir mokytojais (esamais ir buvusiais), pasiekimais, gimnazistų kūryba, renginiais, kelionėmis, šventėmis; „Žemaičių saulutės“ akiratyje – žemaičių kultūros laukas, po kurį vaikšto šviesūs ir kūrybingi žmonės, kuriame verčiamos vagos atskleidžia turtingą Žemaitijos istoriją, kultūros paveldą, meno iniciatyvas.

Telšių apskrities spaudos leidinių išskirtinė savybė – didžiavimasis savo krašto unikalumu: tai nepaprasta Žemaitijos istorija, ypatinga žemaičių kalba/tarmė, išsaugoti ir puoselėjami archajiški papročiai ir tradicijos, nuostabi gamta, savotiškas žemaičių būdas, Lietuvai nusipelnusių mokslo ir meno žmonių, visuomenės veikėjų gausa, išskirtinės miestų ir miestelių istorijos. Apie tai paprastai rašoma rubrikose, prieduose ar publikacijose, kurias remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas („Būdas žemaičių“, „Kalvotoji Žemaitija“,

„Plungė“, „Santarvė“, „Telšių žinios“, „Vakarų Lietuva“). Svarbu pabrėžti, kad šio fondo parama regioninei spaudai remia net tik konkrečius leidinius, *bet ir skaitytojus, Lietuvos piliečius, stiprina pasitikėjimo ir pasididžiavimo savo valstybe pamatus*, kas informacinio nestabilumo metu yra labai reikšminga ir svarbi aplinkybė.

Stebint socialiniuose tinkluose *Facebook, Twitter, Youtube* skleidžiamą informaciją matomas nemalonus pastovumas – neapykantos internete nemažėja. Ataskaitiniu laikotarpiu inspektorius, atlikdamas kontaktinio asmens su didžiosiomis IT bendrovėmis funkciją, 903 kartus (2017 metais – 663, 2018 metais – 648) pranešė apie neapykantos kalbą. Socialiniai tinklai pašalino 98 proc. neteisėto turinio komentarų, apie kuriuos pranešta, šis rezultatas geresnis negu praėjusiais ataskaitiniais metais ir yra toks pat, kaip 2017 metais. Prieigos prie neteisėto turinio komentarų panaikinimo reakcijos laikas ataskaitiniais metais vidutiniškai siekia 3 – 4 valandas, 2018 metais panašus skaičius komentarų šalintas per valandą, o 2017 metais 95 proc. komentarų šalinti mažiau nei per 24 val.

Ataskaitiniais metais Tarnyba tęsė kartu su Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija ir Lietuvos Respublikos generaline prokuratūra 2018 metais pradėtą vykdyti Europos Sąjungos pagal 2014-2020 m. Teisių, lygybės ir pilietybės programą finansuojamą projektą „Atsako į neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas Lietuvoje stiprinimas“. Šio projekto tikslas – mažinti toleranciją internete ir kasdiniame gyvenime reiškiamai neapykantai, išmokti ją atpažinti ir efektyviai su ja kovoti.

Ataskaitiniais metais minėto projekto rėmuose vyko aštuoni suplanuoti seminarai, skirti socialiniams pedagogams ir socialiniams darbuotojams, naujienu portale *delfi.lt* (lietuvių ir rusų kalbomis), taip pat interneto portale *kurierwilenski.lt* lenkų kalba paskelbtos 4 publikacijos apie tai, kas yra neapykantos kalba, kodėl šis reiškinytis yra žalingas visuomenei ir kaip su juo kovoti. Tarnyba, turėdama tikslą, kiek įmanoma daugiau platinti informaciją ir šviesti visuomenę, tokiu būdu mažinant toleranciją neapykantos kalbai, minėtų visuomenės informavimo priemonių prašė publikaciją viešinti ir šių priemonių socialinių tinklų paskyrose (*Facebook, Twitter ir Instagram*). Be to, optimaliai ir racionaliai naudodama Europos Sąjungos finansinę paramą, Tarnyba sugebėjo sutaupyti lėšų ir jas panaudojo dar platesnei informacinei kampanijai, įtraukdama regioninius spaudos leidinius – viešuosius pirkimus laimėjo ir teisę 8 publikacijas skelbti gavo regioniniai laikraščiai „Šalčia“, „Gargždų banga“ ir „Šiaulių naujienos“, taip pat leidinys lenkų kalba „Kurier Wilenski“ bei visos šalies mastu platinamas leidinys rusų kalba „Obzor“.

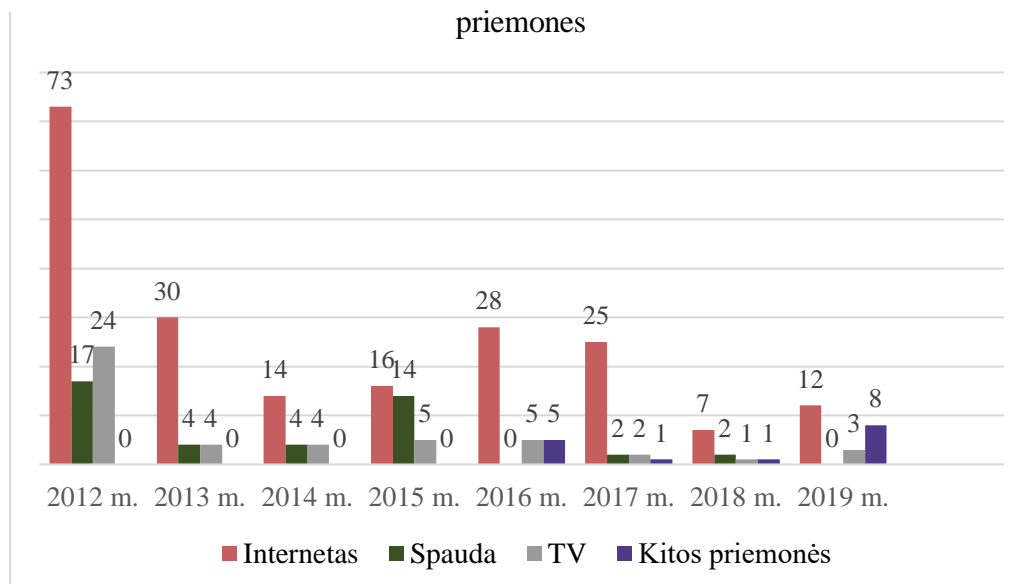
2.5 NEPILNAMEČIŲ APSAUGA IR PAŽEIDIMŲ PREVENCIJA

Dar vienas įstatymas, už kurio priežiūrą yra atsakinga Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba – Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas (toliau šioje dalyje – Įstatymas), kurio paskirtis nustatyti viešosios informacijos, darančios neigiamą poveikį nepilnamečiams, kriterijus, jos skleidimo tvarką, taip pat šios informacijos rengėjų, skleidėjų ir jų dalyvių, žurnalistų ir jų veiklos priežiūrą atliekančių institucijų teises, pareigas ir atsakomybę, priežiūrą ir įgyvendinimo kontrolę. **Tarnyba yra pagrindinė institucija, prižiūrinti šio Įstatymo nuostatų įgyvendinimą. Taigi Tarnybai tenka svarbus vaidmuo saugoti jautriausią visuomenės grupę nuo neigiamo informacijos poveikio.** Neigiamą poveikį nepilnamečiams daro informacija, kuri gali būti žalinga nepilnamečių psichinei ar fizinei sveikatai, fiziniam, protiniam, dvasiniam ar doroviniam vystymuisi.

Įstatymas informaciją, pagal jos pobūdį, skirsto į dvi kategorijas – *draudžiamą* ir *ribojamą* skleisti. Kartu Įstatymas nustato išimtis, kuomet neigiamą poveikį daranti informacija gali būti skleidžiama. Informacijos skleidimas nėra ribojamas, kai: (1) jos turinį sudaro tik informacija apie įvykius, politinius, socialinius, religinius įsitikinimus ar pasaulėžiūrą, (2) informacija yra reikšminga moksliniu ar meniniu požiūriu arba reikalinga tyrimams, švietimui ar ugdymui, (3) yra viešasis interesas ją skelbti, (4) jos mastas ir poveikis yra mažareikšmiai. Svarbu pažymėti, kad Įstatymas nustato *griežtus ir besąlygiškus draudimus* skleisti informaciją, susijusią su nepilnamečio asmens duomenimis (6 straipsnio nuostatos).

2019 metais gauti 63 skundai dėl galimų Įstatymo pažeidimų, 38 skundus pateikė fiziniai asmenys, 25 skundus – juridiniai asmenys. Iš gautų skundų pagrįsti – 23, nepagrįsti – 26, 9 skundai persiųsti pagal kompetenciją nagrinėti Lietuvos radijo ir televizijos komisijai, 3 kartus inspektorius pradėjo tyrimą savo iniciatyva.

11 diagrama

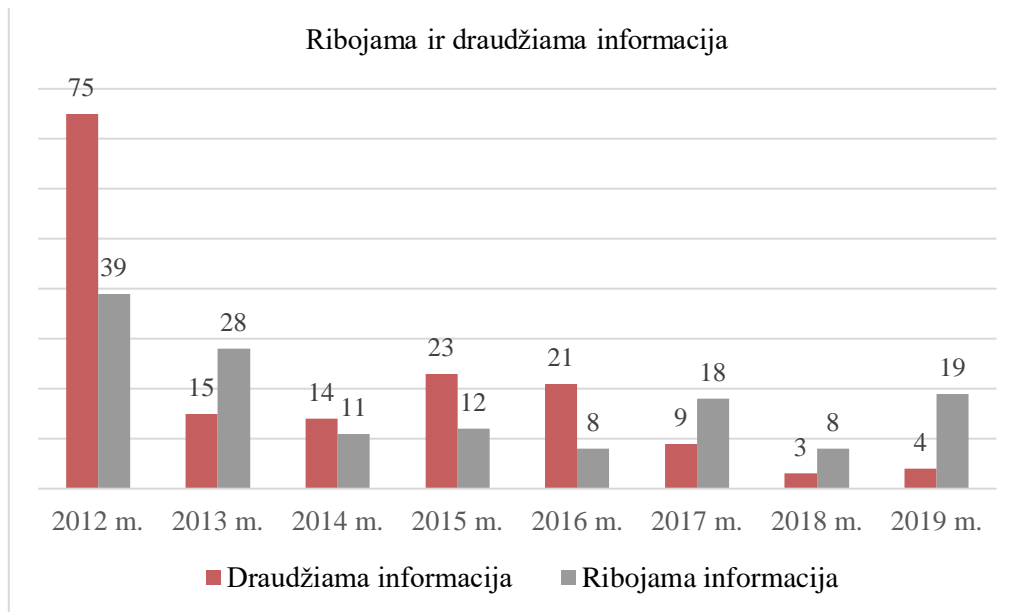

2019 metais nepilnamečiams kenkianti arba žalinga informacija nustatyta 23 kartus (2017 metais – 11 atvejais, 2018 metais – 7 atvejais). Konstatuotų pažeidimų skaičius nėra didelis, palyginti su potencialiai stebimų subjektų ratu, tačiau suprantama, kad ne visi pažeidimai buvo, o ir gali būti pastebėti bei nustatyti, nes kiekvienais metais vis daugiau informacijos keliasi į internetą, kartu ir socialinius tinklus, kur atlikti stebėseną, kaip jau minėta ankstesniame skyriuje, nepasitelkiant brangių IT sprendimų ar resursų yra faktiškai neįmanoma. Ataskaitiniais metais, kaip per praėjusį ataskaitinį laikotarpį, daugiausia pažeidimų nustatyta internete – 52 proc. (2018 metais konstatuoti pažeidimai internete siekė 73 proc., 2017 metais pažeidimai internete sudarė 93 proc.). Akivaizdžiai mažėja žalingos informacijos kiekis spaudoje ir televizijoje, nors lyginant su praėjusiu ataskaitiniu laikotarpiu, jis pakito neženkliai (žr. 10 diagramą) – nustatyti 3 pažeidimai televizijoje, spaudoje pažeidimų nebuvo nustatyta, net 8 pažeidimai buvo nustatyti įvertinus reklamos turinį (2018 metais tokiu būdu skleidžiant viešąją informaciją Įstatymas pažeistas 1 kartą, o 2017 metais tokių pažeidimų iš viso nebuvo konstatuota), taip pat konstatuotas 1 pažeidimas įvertinus renginio metu skleistą informaciją (ankstesniais ataskaitiniais laikotarpiais tokių atvejų nebuvo).

2019 metais 4 kartus nustatyta, jog skelbiama draudžiama informacija – 4 kartus atskleidžiami nepilnamečių asmenų duomenys (2018 metais nustatyti 3 tokio pobūdžio atvejai, 2017 metais – 5 atvejai).

12 diagrama

Ataskaitiniu laikotarpiu nustatytas 1 pažeidimas skleidžiant erotinio pobūdžio informaciją (2018 metais tokių pažeidimų buvo 2, 2017 metais – 1 pažeidimas); pažeidimai dėl paskleistos baimę ar siaubą sukeliančios informacijos konstatuoti 5 kartus (2018 metais – 2, 2017 metais – 3); tiek pat kartų buvo konstatuotas pažeidimas dėl informacijos, kuria iš žmogaus ar žmonių grupės tyčiojamasi arba žmogus ar žmonių grupė niekinami dėl Įstatyme išvardintų pagrindų, sklaidos; dėl informacijos, kuria palankiai vertinama priklausomybė nuo alkoholio konstatuotas 1 pažeidimas. Ataskaitiniu laikotarpiu nustatyti 2

pažeidimai dėl viešosios informacijos, kuomet vartojami nešvankūs posakiai, žodžiai ar nepadorūs gestai, sklaidos.

Per ataskaitinį laikotarpį 1 kartą nustatytas pornografinio turinio informacijos skleidimas. Svarbu pažymėti, kad tiek Visuomenės informavimo įstatymas, tiek Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymas besąlygiškai draudžia tokios informacijos skelbimą.

38 skundai gauti vykdant bendradarbiavimo susitarimą, pasirašytą su Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyba. Remiantis šiuo susitarimu žurnalistų etikos inspektoriui persiunčiami „karštąja linija“ gauti interneto vartotojų pranešimai apie internete rastą, jų manymu, žalingą turinį: rasinę ar tautinę nesantaiką, neapykantos kalbą, pornografiją, kitą neteisėtą informaciją. Ataskaitiniais metais dažniausiai neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos sklaida fiksuota interneto portaluose ir įvairiose socialinio tinklo *Facebook* paskyrose.

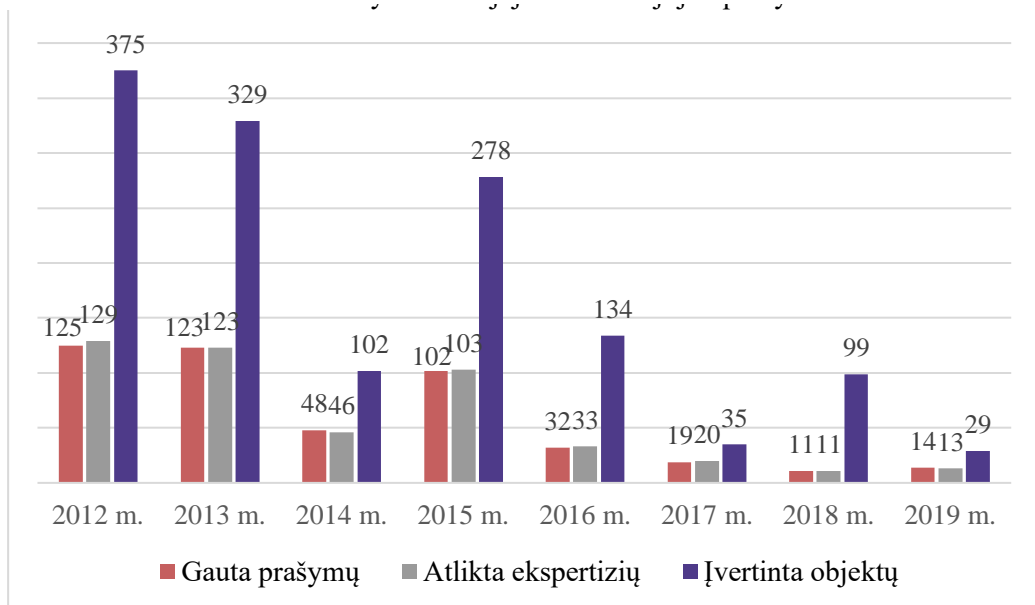
2019 metais, kaip ir 2018 metais, dažnesni pažeidimai, susiję su ribojamos informacijos sklaida (žr. 12 diagramą).

2.6 EKSPERTINIS VERTINIMAS

Įstatymų leidėjas žurnalistų etikos inspektoriui numatė *priskirti visuomenės informavimo priemonės ir (ar) jų turinį erotinio, pornografinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms, taip pat teikti išvadas apie tai, ar viešoji informacija skatina nesantaiką dėl amžiaus, lyties, lytinės orientacijos, etninės priklausomybės, rasės, tautybės, pilietybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, negalios, tikėjimo, įsitikinimų, pažiūrų ar religijos*. Šiai funkcijai atlikti pasitelkiami specialių žinių turintys asmenys – ekspertai (specialistai). Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyboje atliktos ekspertizės būtinos ikiteisminiuose tyrimuose, taip pat bylas nagrinėjant teisme tiek dėl pornografinės vaizdo ir garso produkcijos laikymo ir platinimo, dėl vaikų seksualinio išnaudojimo, tiek dėl nesantaikos / neapykantos skatinimo ar kurstymo.

2019 metais Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba pateikė 13 išvadų ikiteisminiuose tyrimuose dėl galimo nesantaikos kurstymo. Šių ekspertizių metu įvertinti 29 viešosios informacijos objektai (žr. 12 diagramą). Kaip įprasta, daugiausia įvertinta interneto komentarų – 22 komentarai, kiti vertinti objektai – 1 įrašas, 1 užrašas su grafiniu ženklu, 5 reklaminiai žaidimo vaizdai (nuotraukos). 16 atvejų draudžiamos informacijos nenustatyta.

13diagrama

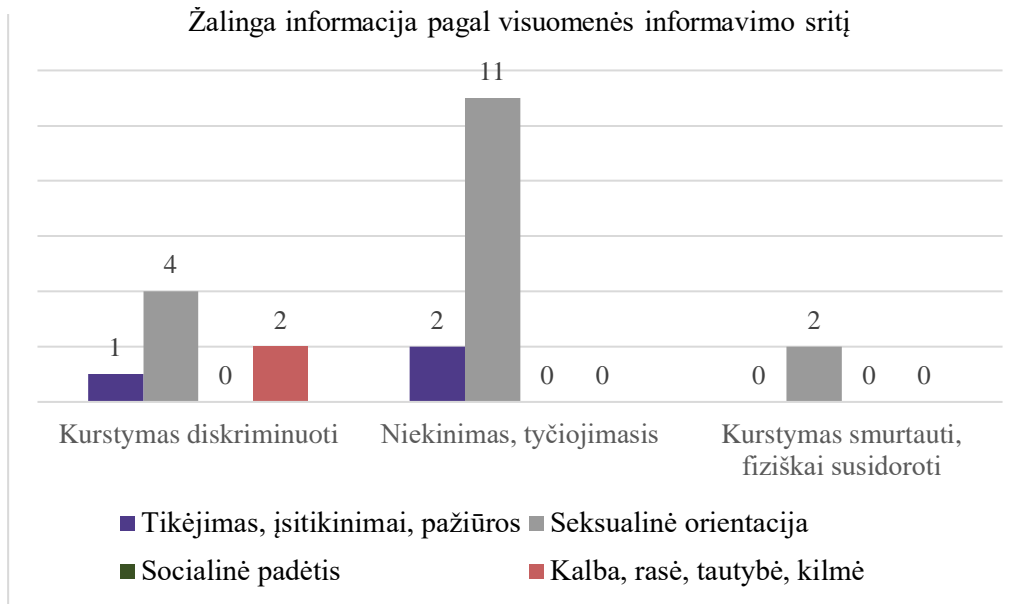
Niekinimas arba tyčiojimas iš asmens ar asmenų grupės, skiriamos seksualinės orientacijos pagrindu nustatytas 11 kartų, tikėjimo, įsitikinimų, pažiūrų pagrindu – 2 kartus.

Kurstymas smurtauti ar fiziškai susidoroti nustatytas tik seksualinės orientacijos pagrindu, tokie atvejai – 2.

Kurstymas diskriminuoti 4 kartus nustatytas seksualinės orientacijos pagrindu, rasės, tautybės, kilmės, kalbos – 2 kartus, tikėjimo, įsitikinimų, pažiūrų ar religijos – 1 kartą.

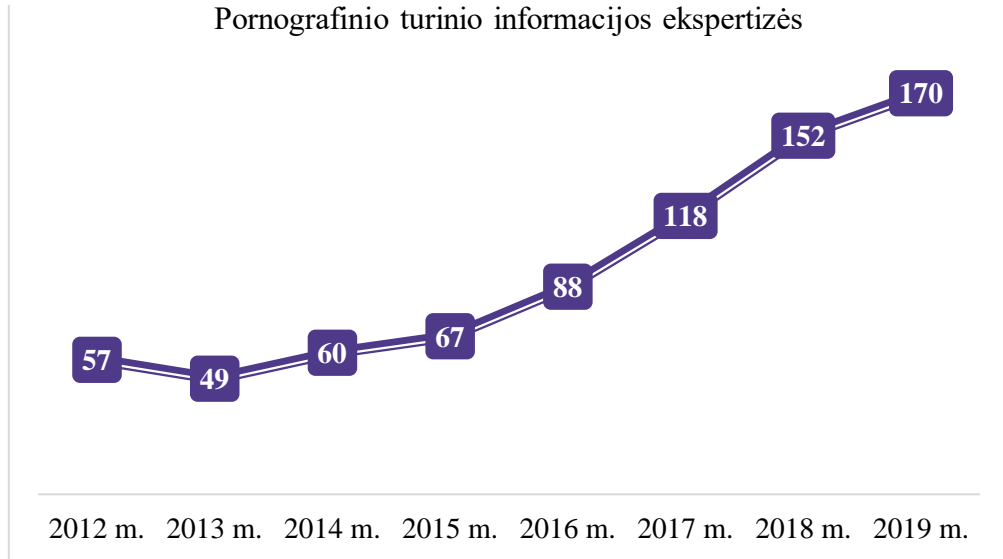
Ikiteisminių institucijų prašymų atlikti ekspertinį vertinimą skaičius nuosekliai mažėja trečius metus iš eilės (žr. 14 diagramą), tačiau, kaip rodo Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos monitoringo rezultatai, tai neleidžia daryti išvados, kad mažėja neapykantos kalbos viešojoje erdvėje. Apie daugėjančius neapykantos atvejus Inspektoriui praneša ir socialiniai partneriai – nevyriausybinės organizacijos. Ypatingai svarbu pažymėti, kad net tais atvejais, kai inspektorius, atlikęs monitoringą ir nustatęs galimą nesantaikos kurstymą, informaciją persiunčia ikiteisminio tyrimo institucijoms, prašydamas atlikti ikiteisminį tyrimą, minėtos institucijos ikiteisminį tyrimą pradėti atsisako.

14 diagrama

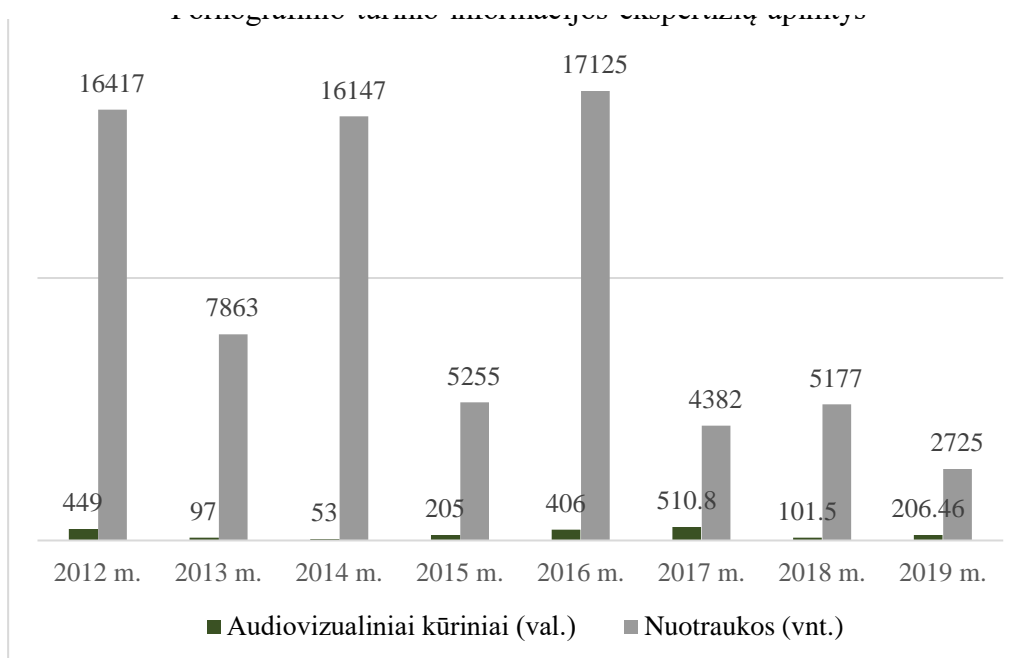

Žurnalistų etikos inspektoriaus veiklos svarba atsiskleidžia vertinant faktiškai visos viešai skelbiamos informacijos turinį, nepriklausomai nuo to, kas, kaip ir kur tokį turinį sukuria bei platina.

Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyboje atliktos ekspertizės ikiteisminiuose tyrimuose dėl pornografinės vaizdo ir garso produkcijos laikymo ir platinimo, vaikų seksualinio išnaudojimo yra baudžiamųjų bylų nagrinėjimo teismuose pagrindas. Ikiteisminiuose tyrimuose dėl pornografijos gamybos, disponavimo ir platinimo 2019 metais gauti 172 prašymai pateikti eksperto (specialisto) išvadą, atlikta 170 ekspertinių vertinimų. 2019 metais gauta 17 proc. daugiau prašymų pateikti eksperto (specialisto) išvadą, nei 2018 metais ir 35 proc. daugiau nei 2017 metais. Taigi trečius metus iš eilės stebima prašymų pateikti eksperto (specialisto) išvadą dėl viešosios informacijos priskyrimo erotinio ar pornografinio turinio informacijos kategorijai didėjimo tendencija ir nepanašu, kad ši tendencija artimiausiais metais mažėtų dėl nuolat tobulėjančios Lietuvos policijos monitoringo ir aptikimo sistemos bei šios institucijos ir kitų pasaulio valstybių teisėsaugos institucijų bendradarbiavimo nustatant, tiriant tokio pobūdžio baudžiamąsias veikas.

Bendra 2019 metais tyrimui pateiktų objektų apimtis – audiovizualinės medžiagos – 206 val. 46 min. ir 2725 nuotraukos. Nors prašymų atlikti ekspertinį vertinimą dėl viešosios informacijos priskyrimo erotinio arba pornografinio turinio kategorijai nuosekliai daugėja, tačiau šios srities, be kurios ikiteisminiai tyrimai neįmanomi, finansavimas Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybai nesikeičia nuo 2010 metų. Tendencijos rodo, kad nesikeičiant finansavimui Inspektorius galės užtikrinti tik itin skubių prašymų atlikimą, tokiu būdu bus apsunkinamas teisingumo vykdymas.

III TARPINSTITUCINIS BENDRADARBIAVIMAS

Tarnyba, būdama viena iš duomenų tvarkymo priežiūros institucijų Lietuvoje, itin glaudžiai bendradarbiauja su antrąja (pagrindine) priežiūros institucija – Valstybine duomenų apsaugos inspekcija. Tarpinstitucinis bendradarbiavimas su inspekcija yra itin svarbus siekiant užtikrinti, kad būtų laikomasi Reglamento 63 straipsnyje nurodyto nuoseklumo užtikrinimo mechanizmo, kai sprendžiami žurnalistų etikos inspektoriaus kompetencijai priklausantys klausimai. Pradėjus taikyti Reglamento nuostatas praktikoje, poreikis bendradarbiauti su Valstybine duomenų apsaugos inspekcija sustiprėjo, nes iškilo būtinybė užtikrinti vienodą Reglamento nuostatų aiškinimą, keitimąsi aktualia informacija, derinti pozicijas. Atsižvelgdamos į tarpinstitucinio bendradarbiavimo poreikį, Tarnyba ir Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija 2019 m. pradžioje parengė ir pasirašė bendradarbiavimo sutartį, kurioje nustatė bendradarbiavimo mechanizmo veikimo formas, sąlygas, tvarką.

Per 2019 m. Tarnyba aktyviau įsitraukė į tarptautinę veiklą – pradėjo dalyvauti Europos duomenų apsaugos valdybos posėdžiuose Briuselyje. Europos duomenų apsaugos valdyba jungia visų Europos Sąjungos valstybių narių asmens duomenų apsaugos priežiūros institucijas ir padeda užtikrinti nuoseklų duomenų apsaugos taisyklių taikymą visoje Europos Sąjungoje. Žurnalistų etikos inspektorius, būdamas asmens duomenų apsaugos priežiūros institucija, kartu yra ir Europos duomenų apsaugos valdybos narys, pagal galimybes dalyvaujantis ir prisidedantis prie valdybos veiklos.

Nepakankamas finansavimas neleidžia užtikrinti Tarnybos dalyvavimo visuose Europos duomenų apsaugos valdybos posėdžiuose ir/ar Socialinės medijos pogrupio veikloje. Ataskaitiniu laikotarpiu žurnalistų etikos inspektorius arba Tarnybos atstovai dalyvavo 6 Europos duomenų apsaugos valdybos koordinuotos priežiūros komiteto posėdžiuose, kuriuose buvo aptariami iškilę asmens duomenų apsaugos aiškinant Reglamentą klausimai, rengiami, derinami ir tvirtinami valdybos priimami dokumentai, dalijamasi valstybių narių patirtimi ir žiniomis.

Žurnalistų etikos inspektorius pagal kompetenciją bendradarbiavo su teisėkūros subjektais (konkrečiai Seimo Kultūros komitetu, Kultūros ministerija, Teisingumo ministerija, Finansų ministerija), teikdamas pasiūlymus, pastabas, Tarnybos poziciją dėl teisės aktų projektų, susijusių su Tarnybos funkcijomis bei žmogaus teisių visuomenės informavimo procesuose užtikrinimu. Buvo suderinti Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo Nr. I-1418 19, 31, 34¹, 48 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-3118 ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo Nr. I-1418 19, 31, 34¹, 48 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-3139, Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymo Nr. I-430 2, 18, 35 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 14¹ straipsniu įstatymo projektas ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl viešosios politikos sričių, jas koordinuojančių ministrų nustatymo ir įstaigų, kurių vadovai yra valstybės biudžeto asignavimų valdytojai, priskyrimo viešosios politikos sritims“ projektas, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl kreipimosi į

Lietuvos Respublikos Prezidentą su prašymu pateikti Lietuvos Respublikos Seimui ratifikuoti Protokola, kuriuo iš dalies keičiama Konvencija dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu“ projektas, Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu „Dėl teikimo Lietuvos Respublikos Seimui ratifikuoti Protokola, kuriuo iš dalies keičiama Konvencija dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu“ projektas, Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Protokolo, kuriuo iš dalies keičiama Konvencija dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu, ratifikavimo“ projektas, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo Nr. I-1374 11 straipsnio pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo Nr. I-1418 50 straipsnio pakeitimo įstatymo projektų pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui“ projektas, Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo Nr. I-1374 11 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas, Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo Nr. I-1418 50 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas, Viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų informacinės sistemos (VIRSYS) techninio aprašymo (specifikacijos) projektas.

Kaip ir kasmet žurnalistų etikos inspektorius arba Tarnybos atstovas dalyvavo Seimo Kultūros komiteto, Teisės ir teisėtvarkos komiteto, Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto, Žmogaus teisių komiteto posėdžiuose, organizuojuose klausymuose ir svarstymuose, kuriuose buvo nagrinėjami su visuomenės informavimu susiję klausimai.

Per ataskaitinį laikotarpį žurnalistų etikos inspektorius dalyvavo 3 prie Kultūros ministerijos veikiančios Medijų tarybos, kurios tikslas – patarti kultūros ministrui visuomenės informavimo politikos klausimais, posėdžiuose. Žurnalistų etikos inspektorius dalyvavo ir Medijų forume, kuriame buvo aptariama naujų technologijų įtaka visuomenei, diskutuojama informacinių grėsmių, medijų raštingumo klausimais. Kultūros ministro sudarytos darbo grupės dėl Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyvos perkėlimo į nacionalinę teisę posėdžiuose per ataskaitinį laikotarpį žurnalistų etikos inspektorius arba Tarnybos atstovas dalyvavo 5 kartus.

Tarnyba tęsė tarpinstitucinį bendradarbiavimą su Ryšių reguliavimo tarnyba kovojant su žalinga informacija internete. Šioje srityje Tarnybos specialistai prisideda prie efektyvesnio projekto „Saugesnis internetas“ įgyvendinimo Lietuvoje.

Kaip ir kasmet, Tarnyba bendradarbiavo su Užsienio reikalų ministerija. Tarnybos atstovas dalyvavo Vyriausybės delegacijai ruošiantis pranešimo pagal Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą svarstymui ir teikė metodinę pagalbą nuotoliniu būdu svarstymo metu.

Nors šviečiamojo pobūdžio veikla nėra žurnalistų etikos inspektoriaus funkcija, tačiau šioje srityje buvo aktyviai bendradarbiaujama su savivaldybėmis, mokslo įstaigomis, bibliotekomis, nevyriausybinėmis organizacijomis. Buvo organizuojamos paskaitos, seminarai, mokymai, kurių metu pristatoma

Tarnybos veikla, žodžio ir saviraiškos laisvės apsaugos problemos, asmens duomenų apsaugos pagal Reglamentą taikymo klausimai.

Ataskaitiniu laikotarpiu žurnalistų etikos inspektorius skaitė pranešimus įvairiose konferencijose, dalyvavo renginiuose, susitikimuose ir diskusijose, skirtose asmens duomenų apsaugos problemoms, patyčių, neapykantos kalbos elektroninėje erdvėje prevencijos, žmogaus teisių, nekaltumo prezumpcijos žiniasklaidoje užtikrinimo, informacijos apie teismines bylas teikimo žiniasklaidos atstovams, informacijos (ne)prieinamumo žurnalistams ir pan. temomis.

Žurnalistų etikos inspektore Gražina Ramanauskaitė